

Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році

Звернення Президента України
до Верховної Ради України VII скликання

Київ
грудень, 2012

УДК 323/324+327](477)
ББК 66.3(4Укр)+66.4(4Укр)
П 78

*За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації
посилання на видання обов'язкове*

Електронна версія: www.niss.gov.ua

П 78 **Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році.** Звернення
Президента України до Верховної Ради України VII скликання. – К.: ДП
“НВЦ “Пріоритети”, 2012. – 74 с.

ISBN 978-966-8809-53-8

УДК 323/324+327](477)
ББК 66.3(4 укр)+66.4(4Укр)

ISBN 978-966-8809-53-8

© ДП “НВЦ “Пріоритети”, 2012

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	5
Розділ 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ РЕФОРМ У 2012 РОЦІ	7
Економіка України в період глобальної нестабільності	9
<i>Динаміка і складники економічного зростання</i>	<i>9</i>
<i>Зовнішньоторговельна складова економічного розвитку ..</i>	<i>14</i>
<i>Стан грошово-фінансової системи</i>	<i>16</i>
<i>Досягнення та проблеми фіскальної сфери</i>	<i>19</i>
<i>Показники соціальної сфери</i>	<i>21</i>
<i>Регіональний вимір соціально-економічного розвитку</i>	<i>22</i>
Поступ реалізації Програми економічних реформ	24
<i>Дерегуляція та продовження податкової реформи</i>	<i>24</i>
<i>Модернізація реального сектору економіки</i>	<i>26</i>
<i>Реформування соціальної сфери</i>	<i>31</i>
Розділ 2. РОЗВИТОК ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ, ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ	35
Підсумки парламентських виборів 2012 року	35
Діяльність Конституційної Асамблеї	36
Реформа системи правосуддя	37
Реформа місцевого самоврядування	38
Реформа адміністративної системи	38
Розвиток самоврядних організацій	40
Державна політика у сфері міжетнічних відносин	42
Гуманітарний розвиток України у 2012 році	44
Розділ 3. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА	50
Порядок денний для України на 2013 рік в контексті голоування в ОБСЄ	50
Євроінтеграційний поступ України	52
Стратегічне партнерство України з РФ, США та КНР	53
<i>Відносини з Російською Федерацією</i>	<i>53</i>
<i>Україна – США</i>	<i>54</i>
<i>Стратегічне партнерство з КНР</i>	<i>55</i>
Нові можливості на світовій арені	55
<i>Перспективи співробітництва в рамках СНД</i>	<i>55</i>
<i>Двосторонні відносини</i>	<i>56</i>
Міжнародне співробітництво	59

Розділ 4. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	60
<i>Сектор безпеки і оборони</i>	60

Розділ 5. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У 2013 РОЦІ	66
<i>У соціально-економічній сфері</i>	66
<i>У суспільно-політичній сфері</i>	68
<i>В гуманітарній політиці</i>	69
<i>У зовнішній політиці</i>	70
<i>У сфері забезпечення національної безпеки</i>	71

ВСТУПНЕ СЛОВО

Дорогі співвітчизники! Шановні народні депутати!

Вітаю з початком роботи Верховної Ради VII скликання.

Робота кожного нового складу Парламенту — це важлива віха в історії України, розвитку демократії та державності.

Як Президент України, я завжди був налаштований на діалог та пошук компромісів, які б приносили користь нашій державі й народу України.

І сьогодні я дуже розраховую на те, що новий Парламент теж налаштований на плідну й консолідовану законодавчу роботу.

Україна прожила напружений і насичений подіями 2012 рік. Реалізуються реформи в економіці та нові соціальні ініціативи.

Забезпечено масштабні інвестиції в розвиток вітчизняної інфраструктури й гідно проведено фінальну частину чемпіонату Європи 2012 року з футболу.

Завершено переговори щодо Угоди про асоціацію та створення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом.

Набрала чінності нова Угода про зону вільної торгівлі із країнами СНД.

Розпочала роботу Конституційна Асамблея, яка об'єднала видатних представників наукових кіл і громадськості у прагненні до конституційного оновлення держави.

Але попри досягнуті результати, ситуація у країні залишається складною.

Сьогодні ми працюємо в умовах обмежених внутрішніх ресурсів і жорсткого тиску глобальної кризи, яка боляче «б'є» по вітчизняній економіці.

Розгорнутий аналіз соціально-економічного та політичного стану в Україні викладено у друкованій версії Звернення Президента України до Верховної Ради України, запропонованій народним депутатам України.

Шановні народні депутати!

Я розраховую на те, що ми спільно продовжимо курс на модернізацію країни. Нам необхідно максимально використати увесь потенціал вітчизняної промисловості й сільського господарства.

Ми повинні прискорити технологічну модернізацію. Необхідні глибокі зміни в секторі безпеки та новий поштовх задля розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу.

Ми маємо зміцнити внутрішній ринок, подолати енергетичну залежність, забезпечити розвиток регіонів.

Не менш важливим завданням є побудова прагматичної, україноцентричної зовнішньої політики. Ми використаємо всі можливості міжнародної співпраці, які надає нам сьогодні.

Під час головування України в ОБСЄ ми повинні запропонувати своє бачення розвитку системи європейської безпеки. Україна – єдина ланка євроазійського та європейського просторів. У цьому полягає її історична місія на континенті.

Вірю в те, що 2013 рік стане роком позитивних рішень усіх питань із ЄС. Водночас ми будемо поступово приєднуватися до правил Митного союзу, адже там зосереджений величезний ринок для українських товарів. Зробимо все, щоб із країнами Митного союзу Україна мала гармонійні стосунки не лише в економічній, а й у гуманітарній, науковій і соціальній сферах.

Головний акцент у внутрішній політиці ми зробимо на забезпеченні системної політики соціальної справедливості.

На цій основі будуть продовжені реформи системи соціального забезпечення, пенсійної системи, сфери трудових відносин, освіти та охорони здоров'я.

Усе це ми будемо здійснювати разом із громадськістю, профспілками, на основі ефективного соціального партнерства.

Люди мають відчутти реальний позитивний результат від нашої спільної роботи. Такою буде наша відповідь на очікування українського суспільства.

Я впевнений, що 2013 рік і наступні роки стануть часом нових досягнень та звершень.

Шановні народні депутати!

Я пропоную міцно потиснути один одному руки та взятися до роботи на благо України.

Вибори – позаду. Попереду – серйозні іспити.

Тому пропоную зробити крок назустріч. Закликаю вас забезпечити ефективну роботу Парламенту.

Запрошую всі парламентські сили до участі в роботі Комітету з економічних реформ та Конституційної Асамблеї. Запрошую до участі в роботі виконавчої влади.

Від нашої спільної готовності зробити сьогодні ці кроки залежить те, як житиме країна завтра.

Президент України

Віктор ЯНУКОВИЧ

Розділ 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ РЕФОРМ У 2012 РОЦІ

Високий рівень нестабільності та невизначеності, депресивність розвитку, притаманні нині світовій економіці, обумовлюють специфічні ризики й виклики для кожної з національних держав, незалежно від рівня розвитку чи географічного розташування. Потреба адаптації до коливань світових ринків, непередбачуваності фінансових потоків актуалізує зусилля урядів щодо відновлення макроекономічної стабільності та поживлення економічного зростання.

Високий рівень відкритості української економіки зробив неминучим втягування її у глобальну економічну стагнацію. Ризики поширення світових депресивних тенденцій на національну економіку накладають відбиток на реалізацію стратегії економічних і соціальних реформ, подекуди різко звужуючи їх ресурсний потенціал чи й підвищуючи соціальну ціну. Досягнення реальної антикризової стійкості національної економіки майже неможливе без послідовного реформування головних сфер економічного й соціального життя, спрямованого на подолання нагромаджених суперечностей, які є генераторами постійної нестабільності, і створення умов для максимального розкриття національного економічного та соціального потенціалу.

Зустрічаючи ризики глобальної нестабільності, українська економіка має достатній запас міцності завдяки врахуванню владою та підприємницьким класом уроків кризи 2008–2009 рр. Відсутня неадекватна переоцінка гривні через неконтрольований наплив на ринок валютних кредитів. Суттєво поліпшено інфраструктуру й підвищено місткість внутрішнього ринку. Протягом 2011–2012 рр. втілено серйозні проекти з інвестування в інфраструктурний розвиток. Позитивні показники демонструють капіталовкладення в основний капітал. Зрештою, що не менш важливо, налагоджена конструктивна співпраця Президента та Уряду. Кабінет Міністрів України разом з Національним банком України набули досвіду скоординованих антикризових дій.

Завдяки виваженій антикризовій політиці динаміка ВВП України у 2012 р. залишається позитивною, хоча й нестійкою. Стагнація в експортному секторі, обумовлена кризовими явищами у світовій економіці, викликала спад у промисловості, будівництві, транспорті. Його доповнили низхідні показники в сільському

господарстві, пов'язані зі зниженням урожаю порівняно з попереднім роком.

Головним джерелом позитивної економічної динаміки 2012 р. став внутрішній попит, обумовлений високими споживчими витратами й позитивною динамікою інвестиційної діяльності. Саме завдяки внутрішньому попиту, сформованому на підґрунті економічної активності в регіонах, розвитку підприємницької діяльності, успішного застосування фіскальних стимулів розвитку, вдалося уникнути катастрофічних наслідків для економіки України від падіння зовнішнього попиту, зберегти грошово-фінансову та валютну стійкість. Це важлива ознака правильного напрямку соціально-економічних перетворень, «зрілості» національної економіки та спроможності забезпечення суверенності національної економічної політики.

Головним імперативом розвитку економіки України 2013 р. буде відновлення позитивної динаміки економічного зростання. Для забезпечення стійкого позитивного ефекту для добробуту громадян зростання має орієнтуватися на створення нових робочих місць із гідною оплатою праці. Це вимагає концентрації зусиль на динамічному відновленні позитивних показників реального сектору економіки України.

Досягнення стійкості показників економічного зростання вимагає віднайдення альтернативи втраченим зовнішнім ринкам на теренах національної економіки. Спад промислового виробництва у 2012 р. закладає передумови адаптаційної перебудови економіки України для функціонування в умовах значного зменшення ваги експортного чинника. Змістом такої перебудови, яка потребуватиме досить тривалого часу, має стати зменшення питомої ваги традиційних експортних секторів промисловості, переорієнтація ресурсів на забезпечення потреб внутрішнього ринку та освоєння нових зовнішніх ринків продукції з вищим рівнем доданої вартості, у т.ч. у сегменті послуг.

Подібний шанс Україна вже отримувала у 2008–2009 рр., проте він був використаний не повною мірою. Пожвавлення попиту на міжнародних ринках обумовило часткове повернення у 2010–2011 рр. до експортної моделі розвитку, яка знову дала збій за погіршення світової економічної кон'юнктури.

При цьому слід враховувати, що потенціал відновлювального зростання, заснованого на екстенсивному збільшенні завантаження наявних потужностей, у 2013 р., за прогнозами, буде вичерпаний. Тому необхідною умовою подальшого стійкого економічного зростання на основі збільшення внутрішнього попиту є значна активізація інвестування в розбудову та структурну модернізацію національних виробничих потужностей. Об'єктивно обумовленою тенденцією 2013 р. є посилення цілеспрямованої державної політики щодо консолідації фінансових ресурсів і посилення політики підтримки розвитку.

Безальтернативним завданням держави є водночас забезпечення адекватного соціального ефекту економічного зростання. Соціальні видатки мають бути раціональними й тісно інтегрованими із загальними цілями модернізації суспільства.

Реалізація таких завдань потребує надійної макроекономічної стабільності. Це вимагатиме відходу від чинної нині моделі валютно-грошової політики, притаманної експортноорієнтованій економіці, в якій грошова пропозиція критично залежить від стану платіжного балансу. Попри поточну стабільність, така модель накопичує значні потенційні ризики, які й знаходять вияв у високих девальваційних та інфляційних очікуваннях, низьких кредитних рейтингах України. Зміна рушіїв економічного зростання потребує зміни інструментарію та пріоритетів політики макроекономічної стабілізації.

Економічна політика 2013 р. не має права обмежуватися антикризовою логікою. Середньострокові (2014–2015 рр.) тенденції в українській економіці визначатимуться саме результативністю реформування бізнес-клімату в Україні, яке відбувається протягом 2011–2013 рр., позитивними для формування конкурентної диверсифікованої економіки структурними зрушеннями внаслідок інвестиційних програм, реалізованих у посткризовий період приватним сектором та Урядом, нагромадженням ресурсів, необхідних для реалізації реформ соціальної сфери, та ефективністю їх освоєння для системного вирішення завдань реформування.

Особливого значення набуває завдання забезпечення дієвості політики держави. Воно вимагає подолання інституційної кризи, відновлення довіри суспільства до влади та її спроможності протистояти ризикам кризи. Потребує суттєвого вдосконалення механізм реалізації Програми реформ. Упровадження подальших реформ має відбуватися на засадах стратегічного планування та системного наукового аналізу наслідків.

Завершення процесу виборів до Верховної Ради України та відносна віддаленість кампанії президентських виборів 2015 р. сприятимуть поліпшенню очікувань суб'єктів економіки, зменшенню невизначеності внутрішнього середовища, відновленню конструктивності співпраці провідних політичних сил суспільства. Протягом 2013–2014 рр. відчиниться «вікно можливостей», яке має бути використане для активізації модернізаційних соціально-економічних реформ.

Економіка України в період глобальної нестабільності

Динаміка і складники економічного зростання

Протягом 2012 р. в Україні під впливом світової економічної депресії спостерігалось прогресуюче сповільнення економічної динаміки. Сумарний приріст ВВП за I півріччя склав 2,6 %. Проте у III кварталі, за попередніми оцінками Держстату, ВВП порівняно з відповідним кварталом 2011 р. зменшився на 1,3 % (рис. 1).

Якщо економічне зростання у 2011 р. забезпечувалось передусім виробничими галузями економіки, у 2012 р. ситуація змінилася – приріст ВВП у I півріччі сформовано насамперед сферами

транспорту й торгівлі, що пов'язано з підготовкою і проведенням Євро-2012, а також задоволенням зростаючого платоспроможного попиту населення. Негативний внесок здійснювали будівництво та фінансова діяльність. Прискорення II кварталу було забезпечене насамперед зростанням у сільському господарстві та торгівлі, натомість уже в цей період позначилася негативна динаміка в переробній промисловості.

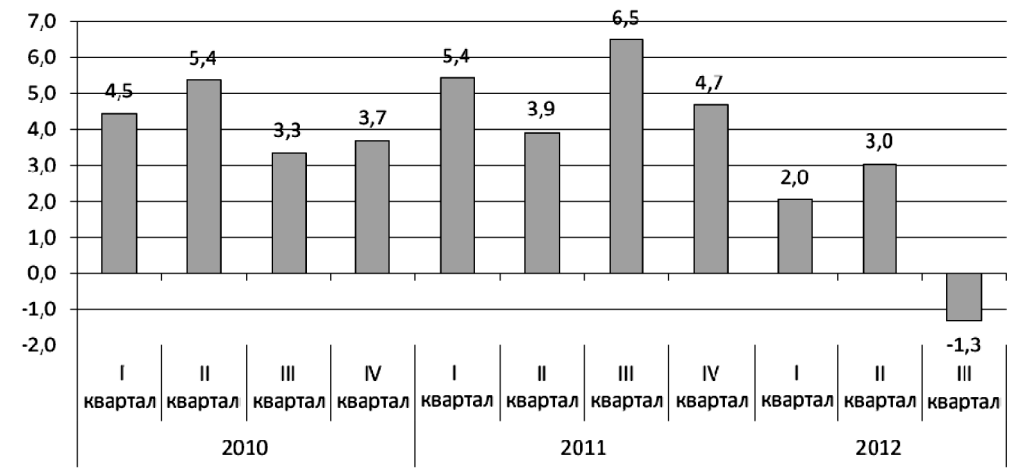
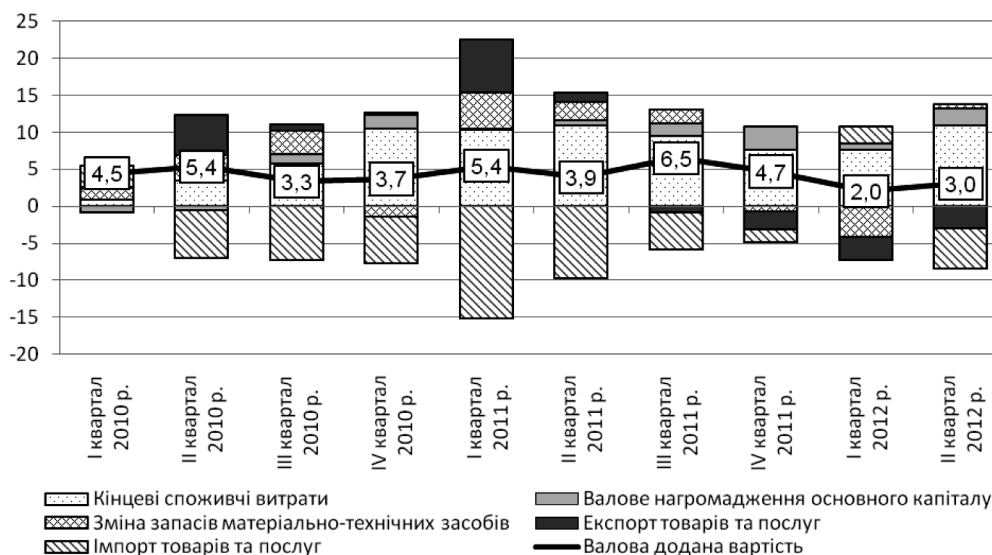

Рис. 1. Поквартальна динаміка ВВП України у 2010–2012 рр., % до відповідного періоду попереднього року

Реальні наявні доходи населення в січні–червні 2012 р. порівняно з відповідним періодом 2011 р. збільшилися на 13,6 %, при цьому витрати на придбання товарів та послуг зросли на 16,5 %. Як наслідок, **кінцеві споживчі витрати** сформували 7,6 в. п. та 10,9 в. п. приросту ВВП відповідно у I та II кварталах (рис. 2), ставши його головним джерелом. При цьому визначальним чинником зростання споживчих витрат був попит з боку домогосподарств.

Другим за значущістю джерелом зростання ВВП стало **нагромадження основного капіталу**, внесок якого становив 0,9 в.п. та 2,4 в.п. відповідно у I та II кварталах. Останнє було обумовлено збереженням високої позитивної динаміки інвестиційної діяльності – приріст обсягів валового нагромадження основного капіталу у постійних цінах у річному вимірі складав 7,6 % у I та 16,9 % у II кварталах 2012 р.

Водночас **частка валового нагромадження основного капіталу у структурі ВВП залишається вельми низькою**. У I та II кварталах 2012 р. вона складала відповідно 16 та 18,7 %. Розподіл надто значної частки ВВП на користь споживання формує загрози для подальшого забезпечення розширеного економічного відтворення та реалізації модернізаційних реформ. Не виправдалися також очікування щодо переорієнтації інвестиційних потоків із фінансово-розподільчих сфер у виробничу сферу економіки. Сформовані пріоритети інвестування засвідчують переважаючу інвестиційну привабливість секторів із високою ліквідністю та швидким обігом

**Рис. 2. Внески складників кінцевого використання
у зростання валової доданої вартості в 2010–2012 рр., в. п.**

коштів. Капітальні інвестиції у промисловість у січні–вересні 2012 р. зросли на 7,1 % порівняно з аналогічним періодом 2011 р. Зростання вдалося досягти насамперед унаслідок значної інвестиційної активності в сировинному секторі промисловості – обсяг капітальних інвестицій у видобувній промисловості збільшився на 24,5 %, сфері виробництва й розподілення електроенергії, газу та води – на 4,5 %. Натомість у переробній промисловості зафіксовано спад капітальних інвестицій на рівні 2,1 %.

У структурі джерел фінансування частка власних коштів підприємств зменшилася з 63,0 до 61,2 %. Внесок державного та місцевих бюджетів дещо зменшився (8,6 % у 2011 р. та 7,9 % у 2012 р.), частка банківських кредитів майже не змінилася – (15,8 та 15,7 % відповідно), а частка індивідуального житлового будівництва збільшилася в 1,6 разу – до 8,1 %.

У 2012 р. дещо знизилася активність залучення іноземних інвестицій в українську економіку. За даними Держстату, сальдо прямих іноземних інвестицій (ПІІ), вкладених у січні–вересні 2012 р., становило 4191,5 млн дол. США, що на 8,3 % менше обсягу відповідного періоду 2011 р. При цьому значний спад вкладення іноземними інвесторами акціонерного капіталу (на 29,4 % порівняно з січнем–вереснем 2011 р. до 2599,6 млн дол. США) лише частково компенсувався борговими інструментами (кредитами й позиками, торговельними кредитами та іншими зобов'язаннями перед прямими інвесторами). Обсяг останніх зріс майже на 80 %, досягнувши 1591,9 млн дол. США. Збільшення удвічі частки боргових інструментів у структурі приросту іноземних інвестицій свідчить про посилення прагнень іноземних інвесторів до отримання гарантованого доходу (відсотків за наданими кредитами), перекидання ризиків на дочірні компанії та зростання ваги короткострокових цілей через невпевненість у довгостроковій перспективі.

Водночас структура внесення іноземних інвестицій за видами економічної діяльності дозволяє говорити про збереження минулорічної тенденції щодо переорієнтації іноземних інвесторів на виробничу сферу економіки. У промисловість було вкладено близько 73 % сумарного припливу коштів акціонерного капіталу (1894 млн дол. США), що майже вдвічі більше, ніж у січні–вересні 2011 р. При цьому з усього обсягу ПІІ, що надійшли у промисловість, 82,6 % було вкладено лише у дві галузі: харчову промисловість і сферу виробництва та розподілення електроенергії, газу й води. Натомість відбувся суттєвий відплив іноземних інвестицій з фінансової сфери економіки України. Упродовж III кварталу з фінансової сфери України іноземними інвесторами було виведено 636,1 млн дол. США. Така ситуація очевидно обумовлена виведенням окремими іноземними банками своїх капіталів у зв'язку з наростанням ризиків нової хвилі світової економічної кризи.

Кардинально змінився вплив на формування ВВП зовнішньоторговельних чинників. Несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура була одним з основних чинників, що стримували економічне зростання в Україні.

Унаслідок суттєвого скорочення у I півріччі 2012 р. обсягів експорту товарів і послуг (на 6,8 % у реальному вимірі), його внесок у формування ВВП набув від'ємних значень і становив -3,1 в. п. та -3 в. п. відповідно. Скорочення у першому кварталі обсягів імпорту (на 4,3 %) забезпечило йому позитивний внесок у формування приросту ВВП у 2,3 в. п. Проте вже у другому кварталі обсяги імпорту знову суттєво зросли, від'ємне сальдо експортно-імпортних операцій подвоїлось, унаслідок цього негативний внесок імпорту у формування приросту ВВП досяг -5,4 в. п.

Сповільнення приросту ВВП знайшло відображення в розрізі галузей реального сектору економіки.

У промисловості у 2012 р. спостерігається суттєве сповільнення динаміки обсягів виробництва, яке з вересня перейшло в спад. За січень–жовтень 2012 р. обсяг промислового виробництва зменшився на 1,4 % порівняно з відповідним періодом попереднього року (рис. 3).

Позитивний внесок у приріст промислового виробництва сформовано трьома галузями промисловості – хімічною й нафтохімічною промисловістю (зростання зовнішнього попиту на добрива внаслідок низьких прогнозів майбутніх урожаїв дозволило збільшити обсяги реалізації продукції галузі на 9,3 %), добувною промисловістю (2,6 %) та виробництвом і розподіленням електроенергії, газу та води (4,0 %). Значно повільніше зростало виробництво в харчовій промисловості (лише на 0,7 %) та целюлозно-паперовому виробництві (1,5 %) (рис. 4). Низка галузей, орієнтованих на внутрішній попит, продемонструвала негативну динаміку. Падіння виробництва в легкій промисловості складало 7,2 %, виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції – 5,6 %, обробленні деревини та виробництві виробів з деревини – 3,5 %.

Решта видів промислової діяльності у 2012 р. демонструвала поступову низхідну динаміку виробництва. Найбільший спад виробництва відбувся у виробництві коксу та продуктів

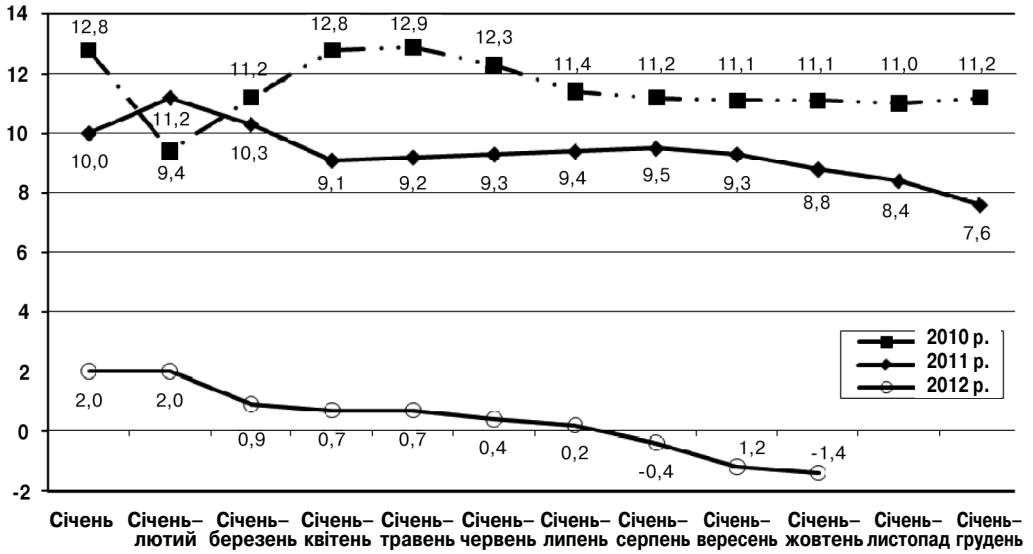

Рис. 3. Динаміка промислового виробництва у 2010–2012 рр., %

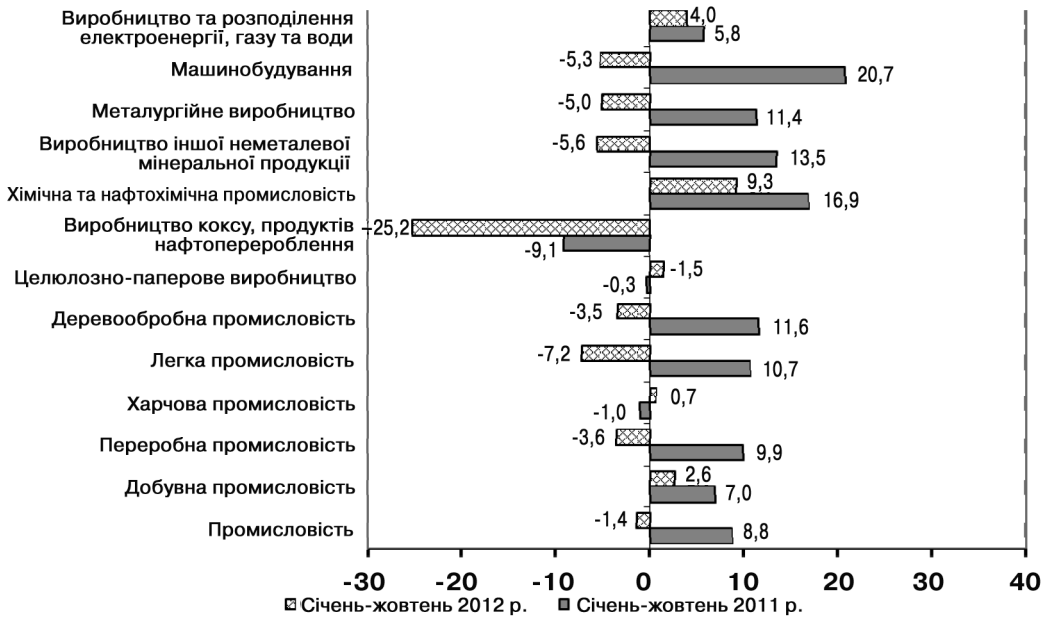

Рис. 4. Динаміка промислового виробництва за видами діяльності у січні-жовтні 2011–2012 рр., %

нафтоперероблення, насамперед за рахунок значного скорочення випуску продукції на нафтопереробних підприємствах (на 43,2 %). Негативну динаміку продемонстрували експортоорієнтовані галузі – металургійна промисловість і машинобудування – унаслідок уповільнення розвитку країн – основних торговельних партнерів і відповідного зниження зовнішнього попиту на їхню продукцію.

В машинобудуванні лише підгалузь виробництва транспортних засобів та устаткування позитивно впливала на динаміку виробництва, головним чином унаслідок збереження зовнішнього попиту на вагони й частини до залізничних локомотивів або рухомого складу.

Загалом негативну динаміку у 2012 р. демонструє *сільське господарство*. Протягом січня–червня галузь демонструвала стабільні позитивні показники, проте вже з липня становище погіршилося. За січень–жовтень 2012 р. обсяги виробництва скоротилися на 5,1 %. Це відбулося насамперед за рахунок високої бази порівняння, адже 2011 р. для сільськогосподарського виробництва став рекордним за валовим збором основних сільськогосподарських культур. Падіння обсягів виробництва продукції рослинництва відбулося, зокрема, через несприятливі погодні умови в зимовий період, які вплинули на зменшення урожайності основних сільськогосподарських культур. Станом на 1 жовтня 2012 р. зібрано на 19,1 % менше зернових і зернобобових культур, ніж торік.

Позитивною для сільського господарства є тенденція поступового зростання виробництва продукції тваринництва, обсяги якої за 10 місяців 2012 р. збільшилися на 2,9 %. Такого результату вдалося досягнути за рахунок упровадження державної підтримки розвитку галузі у формі доплат дрібним фермерам та особистим селянським господарствам за збереження молодняка великої рогатої худоби.

Упродовж 2012 р. поступово погіршувалася ситуація у *будівельній галузі*. Обсяг виконаних будівельних робіт у січні–жовтні 2012 р. зменшився на 10,2 % порівняно з відповідним періодом 2011 р. Потужний вплив на динаміку будівництва у 2012 р. мала реалізація масштабних інфраструктурних проектів у межах підготовки до проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу (Євро-2012). Суттєве збільшення державного фінансування (капітальні видатки бюджету за I півріччя 2012 р. збільшилися на 33 % порівняно з відповідним періодом 2011 р.) дещо стримувало падіння обсягів будівельних робіт.

У *транспортній галузі* загострюються проблеми післякризового відновлення, про що свідчить уповільнення зростання обсягів вантажних і пасажирських перевезень. Так, за січень–жовтень 2012 р. підприємствами транспорту перевезено 639,9 млн т вантажів, що на 3,9 % менше порівняно з відповідним періодом 2011 р. Послугами пасажирського транспорту скористалися 5,7 млрд пасажирів, що на 2,5 % менше від обсягу перевезень 2011 р.

Зовнішньоторговельна складова економічного розвитку

За даними Державної митної служби України, за підсумками січня–жовтня 2012 р. Україна *експортувала товари* на 57,1 млрд дол. США (у поточних цінах), що на 2,7 % (або на 1,5 млрд дол. США) більше, ніж за аналогічний період 2011 р. Сформована під впливом зазначених чинників динаміка експортної діяльності в січні–жовтні 2012 р. свідчить про припинення тенденції стрімкого

нарощування експорту, характерного для перших післякризових років. Імпорт товарів за цей період становив 68,3 млрд дол. США, продемонструвавши зростання на 4,1 % (або на 2,7 млрд дол. США). Таким чином, за підсумками 10 місяців сформувався негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу товарів у розмірі 11,2 млрд дол. США, що на 1,2 млрд дол. США вище аналогічного показника 2011 р.

Найбільшого зростання досягнуто в експорті сільськогосподарських товарів (52,5 %), транспортного обладнання (21,5 %) і харчових продуктів (17,6 %) (рис. 5). Загальний експорт зернових порівняно з січнем–жовтнем 2011 р. збільшився більш ніж удвічі, досягнувши 5,3 млрд дол. США. Зростання експорту зернових на понад 2,8 млрд дол. США стало основою загального зростання експорту з України.

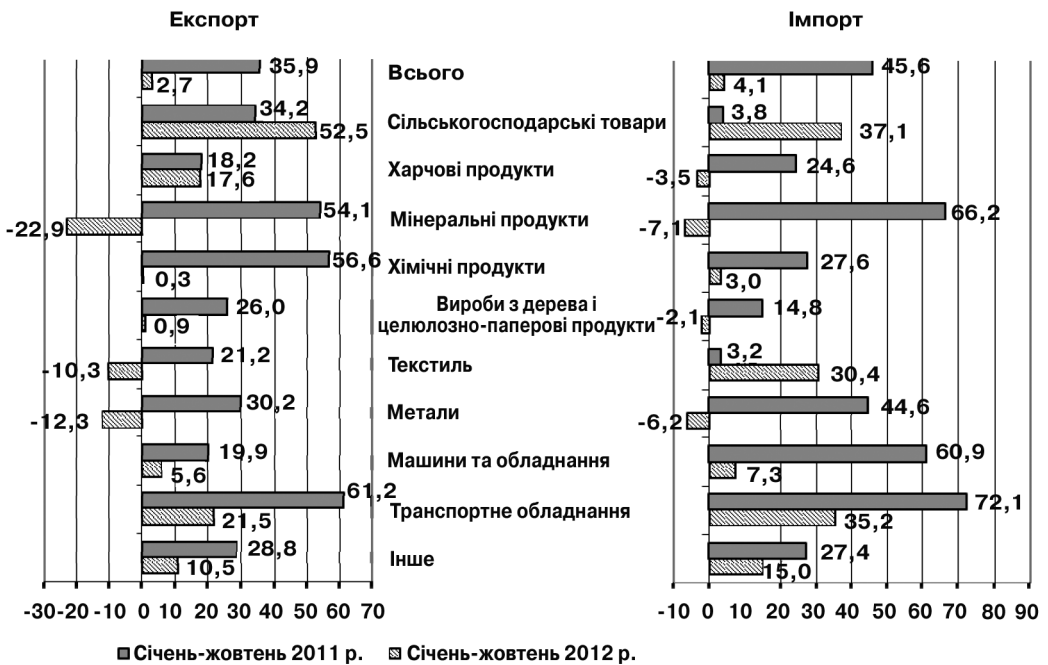

Рис. 5. Динаміка експорту та імпорту товарів у січні–жовтні 2011–2012 рр., %

Разом з цим поступово зростають обсяги експорту товарів з високим рівнем обробки. У сфері торгівлі товарами машинобудівної галузі приріст склав 5,6 %.

Високий попит на світовому ринку на мінеральні добрива обумовив зростання експорту продукції хімічної та нафтохімічної промисловості в січні–серпні 2012 р. на 5,0 %. Проте у вересні–жовтні динаміку експорту цієї продукції було втрачено.

Сповільнення економічної динаміки більшості країн – торговельних партнерів, зокрема в єврозоні, призвели до зниження попиту на продукцію чорної металургії. У цілому експорт металопродукції в січні–жовтні 2012 р. скоротився на 12,3 % відносно відповідного періоду 2011 р.

Негативний ефект для торговельного балансу від сповільнення приросту експорту частково компенсовано різким падінням приросту імпорту з 45,6 % у січні–жовтні 2011 р. до 4,1 % у січні–жовтні 2012 р. Виразною є тенденція до зниження частки мінеральної продукції у структурі імпорту. Зниження імпорту мінеральних продуктів було викликане придбанням менших обсягів природного газу з Російської Федерації та суттєвим зменшенням імпорту сирої нафти, який скоротився майже на 2,7 млрд дол. США. Водночас зупинка низки українських нафтопереробних заводів обумовила зростання попиту на імпортовані перероблені нафтопродукти, обсяг імпорту яких за цей період зріс на 813,3 млн дол. США.

Попри ризики глобальної депресії, в Україні продовжує зростати попит на продукцію споживчого та інвестиційного характеру. Імпорт транспортних засобів збільшився на 35,2 %, у т. ч. автотранспортних засобів – на 404,7 млн дол. США, засобів залізничного транспорту – на 458,6 млн дол. США. Також за вказаний період значно зріс імпорт машин та обладнання (майже на 748,2 млн дол. США).

Сукупне зростання імпорту за такими двома групами товарів, а також імпорту сільськогосподарської продукції на 974,2 млн дол. США до 3,6 млрд дол. США (насамперед через зростання імпорту м'яса в 2,5 разу) значно перевищило зниження імпорту мінеральних продуктів (на 1,7 млрд дол. США), що і призвело до загального збільшення імпорту до України.

Традиційно від'ємне сальдо торгівлі товарами частково балансується за рахунок позитивного сальдо торгівлі послугами. На відміну від попереднього року, у січні–вересні 2012 р. фактично не зафіксовано зростання експорту послуг, який збільшився лише на 0,3 % до 10 млрд дол. США. Своєю чергою імпорт послуг зріс на 12,1 % до 5 млрд дол. США. Таким чином, протягом зазначеного періоду сформувався позитивне сальдо у сфері торгівлі послугами в розмірі 5 млрд дол. США, що на 0,5 млрд дол. США менше, ніж за аналогічний період 2011 р.

Стан грошово-фінансової системи

Низхідна динаміка макроекономічних показників і високий рівень викликів з боку глобальної економічної нестабільності обумовили складність проведення збалансованої грошово-кредитної політики.

На грошово-кредитному ринку НБУ підтримував оптимальний рівень ліквідності і за рахунок банківського регулювання, і у спосіб здійснення «м'якої» дисконтної політики. У I півріччі 2012 р. поступове гальмування економічної динаміки та стале зниження темпів приросту споживчих цін дозволило знизити облікову ставку й вартість гривневих ресурсів, переглянути умови обов'язкового резервування й активізувати операції рефінансування. Проте влітку – восени НБУ дещо ужорсточив регулювання ліквідності банків, що зумовило сповільнення приросту грошових агрегатів: за 10 місяців 2012 р. грошова база зросла лише на 2,4 %, грошова

маса – на 6,0 %. Значною мірою на монетарну пропозицію впливала позитивна динаміка гривневих депозитів, які у зазначений період зросли на 5,3 %, зокрема депозити фізичних осіб – на 11,1 %.

Помірно-позитивні темпи приросту грошових агрегатів сприяли підтриманню фінансової стабільності, проте не мали значного стимулюючого впливу на макроекономічну динаміку. Частка довгострокових кредитів станом на 1 листопада 2012 р. знизилася до 48 %. В умовах «кволого» каналу кредитування і збереження високих значень реальних процентних ставок отримані банками кошти переважно перерозподілялися між сегментами фінансового ринку і спрямовувалися до сфери державних запозичень. Утім отримані на початку вересня кошти рефінансування були спрямовані банками на валютний ринок, що спровокувало різкі стрибки курсу гривні та змусило ужорсточити регулювання банківської ліквідності.

У 2011–2012 рр. стабілізувався стан вітчизняної банківської системи. Незначні, але позитивні темпи приросту кредитування юридичних осіб, реалізація Національним банком України низки заходів щодо регулювання рівня ліквідності, удосконалення порядку очищення балансу від проблемних кредитів і порядку формування витрат, активне придбання банками цінних паперів дозволили їм сформувати позитивні результати своєї діяльності. За 8 місяців 2012 р. уперше з початку кризи банківська система вийшла на позитивні показники рентабельності капіталу й активів та отримала 2,3 млрд грн прибутку. Обсяг зобов'язань банківської системи за ресурсами, залученими на зовнішніх ринках, знизився на 14,4 % (з 109,5 до 93,7 млрд грн).

Продовжилося поживлення кредитування домогосподарств. За 10 місяців 2012 р. гривневі кредити фізособам зросли на 13,1 млрд грн (15,7 %). Значну підтримку довірі населення до банківської системи склали започаткована реформа системи гарантування вкладів фізичних осіб (у т.ч. підвищення рівня гарантування з 150 до 200 тис. грн), яка була розроблена з урахуванням провідного міжнародного досвіду, оздоровлення проблемних банків або їх виведення з ринку з мінімальними втратами для кредиторів.

Кредитування юридичних осіб зростало значно повільніше – гривневі кредити збільшилися на 5,1 %, або 19,8 млрд грн. При цьому більшість нових кредитів була призначена для рефінансування поточної заборгованості підприємств.

Одночасно відбувалося активне погашення наданих раніше валютних кредитів фізичним особам. Через заборону надання нових залишок зменшився на 23,7 млрд грн, або близько 3 млрд дол. США. При цьому обсяг валютних депозитів фізичних осіб збільшився на 3,4 млрд дол.

Попри загалом успішне виконання завдань підтримання поточної стабільності, вітчизняний банківський сектор нагромадив вагомі ризики, пов'язані з:

- високим рівнем прострочених кредитів, частка яких станом на 1 листопада зросла до 9,1 %;
- різким зростанням портфеля цінних паперів, спектр яких розширився за рахунок запровадження валютних та індексованих

ОВДП: за 8 місяців 2012 р. банки придбали ОВДП на 18 млрд грн, частка цінних паперів у банківських активах збільшилася до 9,3 %;

- збереженням дефіциту внутрішніх середньо- та довгострокових ресурсів (клієнтська депозитна база є вкрай «короткою» і волатильною через імовірність швидкого відпливу вкладів, що змушує підтримувати високі відсоткові ставки – інтегральна процентна ставка за депозитами в умовах нульової інфляції збільшилася на 3,17 в. п.);

- високим рівнем доларизації депозитів і кредитів (валютні та гривневі депозити фізосіб досягли на 1 листопада співвідношення 50:50);

- низькою якістю активів, що обумовлює низьку прибутковість банків у майбутньому.

Такі ризики підвищують вразливість банківської системи до зовнішньої кон'юнктури й посилюють нестійкість її активів і пасивів.

2012 р. став роком безпрецедентно низької інфляції. За офіційними даними, у листопаді до грудня попереднього року споживчі ціни знизилися на 0,4 %, у річному вимірі споживча інфляція в останні місяці року залишалася на близьких до нульових позначках, що є одним із найнижчих її показників за всі роки незалежності України. Чинниками низьких значень споживчої інфляції стали:

- низька статистична база попереднього року;
- високий урожай зернових попереднього та овочів поточного року, що забезпечило зниження цін на сирі продукти (переважно рослинну продукцію) та уповільнення зростання цін на продовольчі товари з високим ступенем обробки;

- стабільність адміністративно регульованих цін в умовах передвиборчої кампанії;

- суттєве зниження світових цін на нафту у II кварталі 2012 р., що привело до зниження цін на пальне (на 5,5 % за I півріччя 2012 р.);

- поміркована монетарна політика НБУ;

- стримуючий тиск з боку номінального ефективного обмінного курсу гривні, який за січень–вересень зріс на 0,9 % (реальний – знизився на 3,7 %);

- збільшення пропозиції на внутрішньому ринку продукції (зокрема продовольства), яка раніше спрямовувалася на експорт;

- «відтягнення» частини потенційного попиту на формування валютних і гривневих заощаджень та житлове будівництво.

Ситуація на валютному ринку упродовж 2012 р. залишалася стабільно напруженою. Офіційний курс гривні був майже незмінним, проте періодичне поширення панічних настроїв і глибина ситуативного падіння курсу в окремі епізодичні сплески попиту на валюту стали ознаками значного потенціалу курсової нестабільності. Чинниками його нагромадження є:

- високі інфляційно-девальваційні очікування, обумовлені наростанням негативного сальдо торговельного балансу, значними обсягами зовнішнього боргу (від'ємна чиста зовнішня позиція економіки України на 1 липня 2012 р. становила майже 50,6 млрд

дол. США), загальним депресивним станом національної економіки та демонстраційним ефектом світової фінансової нестабільності;

- девальвація валют країн-сусідів;
- значний попит на купівлю населенням валюти для повернення валютних кредитів та утворення заощаджень.

Для забезпечення контролю над ситуацією на валютному ринку Національним банком України здійснювалися періодичні валютні інтервенції, що стало головним чинником зниження обсягу валютних резервів протягом року на 4,5 млрд дол. США до 26,8 млрд дол. США на 1 листопада 2012 р., у т.ч. лише за серпень–жовтень – на 3,3 млрд дол. США. З метою диверсифікації інструментів впливу на курсову динаміку Національним банком України було запроваджено низку організаційно-економічних заходів, зокрема продаж валютних ОВДП і валютних казначейських зобов'язань, введення обов'язкового 50-відсоткового продажу валютних надходжень суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, зменшення терміну розрахунку за зовнішньоекономічними контрактами з 180 до 90 днів, зобов'язання конвертувати в гривню валютні перекази на користь фізичних осіб на суму 150 тис. грн (в еквіваленті) і більше тощо.

Досягнення та проблеми фіскальної сфери

Сповільнення економічної динаміки та відсутність «інфляційного податку» призвели до посилення ризиків у системі державних фінансів. На 2012 р. на основі оптимістичного прогнозу розвитку економіки України в Закон про державний бюджет було закладено досить високу динаміку зростання видатків держбюджету і відповідно амбіційний план щодо обсягу мобілізації фінансових ресурсів.

Ефективній реалізації бюджетної політики сприяло впровадження низки кроків у сфері реформування сфери державних фінансів. Зокрема ідеться про оптимізацію (із скороченням на 20 %) кількості державних цільових програм, запровадження середньострокової Стратегії управління державним боргом на 2012–2014 рр., порядку контролю ризиків, пов'язаних з управлінням боргом, удосконалення процедури здійснення запозичень до місцевих бюджетів, упровадження системи внутрішнього аудиту відповідно до стандартів ЄС тощо. Державна підтримка розвитку регіонів здійснювалася у спосіб концентрації коштів у Державному фонді регіонального розвитку, обсяг якого визначено на рівні 1 % прогнозного обсягу доходів.

Проте через гальмування темпів економічного зростання та зниження інфляції доходи державного бюджету в 2012 р. характеризуються нижчою динамікою зростання. Зокрема, у січні–жовтні до державного бюджету надійшло 273,5 млрд грн (або 73,1 % річного плану), зведеного – 353,7 млрд грн), що на 8,6 % (зведеного – на 10,9 %) більше, ніж відповідний показник 2011 р. (рис. 6).

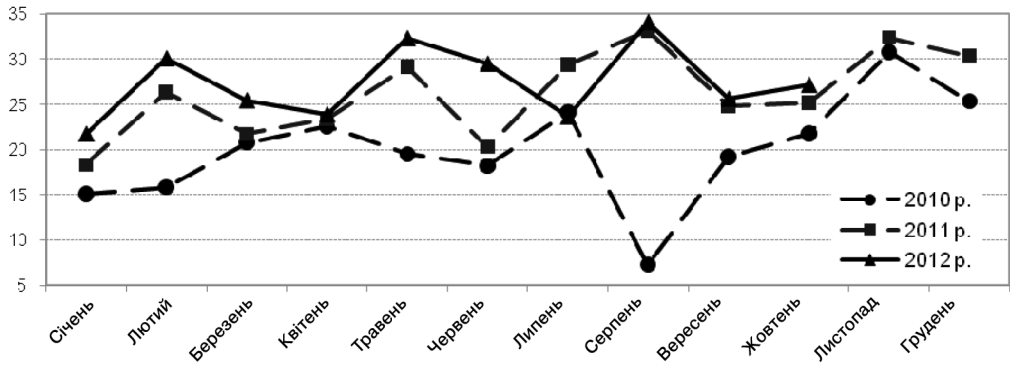

Рис. 6. Помісячна динаміка доходів державного бюджету, млрд грн

Збереження відносної фіскальної стабільності забезпечене ефективною мобілізацією до державного бюджету основних податків: за 10 місяців року надходження від податку на прибуток зросли на 4,8 %, ПДВ – 5,9 %, акцизу з вироблених в Україні товарів – 9,6 %, з імпортованих товарів – 30,4 %. Причому справляння податків відбувалося без значних штучних затримок відшкодування ПДВ та авансового збирання податків. У січні–жовтні 2012 р. бюджетне відшкодування ПДВ грошовими коштами зросло на 10,9 % (до 39,6 млрд грн) порівняно з аналогічним періодом 2011 р.

Темпи зростання видатків державного бюджету суттєво перевищили темпи зростання доходів, склавши за 10 місяців року 15,9 % (зведеного – 17 %). Соціальні видатки небезпідставно розглядалися у 2012 р. як один зі стимуляторів прискорення економічного зростання. У Законі України “Про Державний бюджет України на 2012 рік” їх обсяг становив 241 млрд грн. Крім того, у квітні 2012 р. видатки бюджету, які можна трактувати як соціально спрямовані, було збільшено додатково на 33 млрд грн.

Відчутний розрив між динамікою зростання доходів і видатків державного бюджету призвів до зростання дефіциту бюджету, який

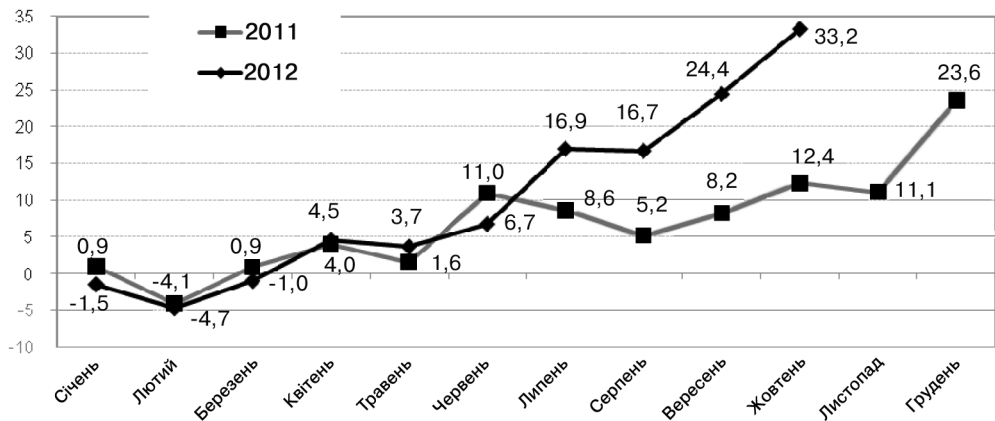

Рис. 7. Дефіцит державного бюджету України в 2011–2012 рр., млрд грн (кумулятивно)

уже в липні перевищив відповідний показник минулого року (рис. 7). Зростаючий дефіцит бюджету та значний обсяг державних боргових зобов'язань, які необхідно погасити в поточному році, призвели до необхідності активізації додаткових залучень. За 10 місяців 2012 р. державні запозичення становили 92,2 млрд грн.

Певні негативні тенденції охопили й місцеві бюджети. Попри те, що їхні доходи та трансферти з державного бюджету за 10 місяців сумарно зросли, високий обсяг зобов'язань призводить до погіршення їхнього фінансового стану. Показово, що станом на 26 листопада Державна казначейська служба України надала місцевим бюджетам 41,2 млрд грн позик на покриття тимчасових касових розривів, що в 1,8 разу більше, ніж за аналогічний період 2011 р., при цьому заборгованість за ними зросла в 1,6 разу.

Показники соціальної сфери

На тлі депресивних макроекономічних показників становище в соціальній сфері демонструє помітну позитивну динаміку, обумовлену насамперед невисокою гнучкістю зайнятості й оплати праці (через особливості трудового законодавства) та значною часткою фіксованих за розміром соціальних трансфертів у доходах населення, яка у I півріччі сягнула 40,2 %.

За даними Держстату, за 10 місяців року реальна заробітна плата зросла на 14,8 %, насамперед за рахунок підвищення мінімальної заробітної плати (на 11,1 % за січень–жовтень 2012 р. в умовах низького рівня зростання споживчих цін. Протягом року спостерігалось певне сповільнення приросту заробітної плати, обумовлене загальним сповільненням економічної динаміки. Станом на жовтень 2012 р. середньомісячна заробітна плата становила 3 тис. 110 грн, що на 12,5 % вище, ніж на початок року.

Упродовж січня–жовтня 2012 р. загальна сума заборгованості із виплати заробітної плати зменшилася на 8,2 %, станом на 1 листопада вона склала 896,9 млн грн, що дорівнює 2,7 % фонду оплати праці, нарахованого за жовтень. Сума боргу на одну працюючу особу становила 3902 грн, що в 1,3 разу більше середньої заробітної плати по країні. Причому в структурі боргу 46 % припадає на економічно активні підприємства. Заборгованість перед працівниками цих підприємств упродовж січня-жовтня зменшилася на 5,4 %, і на 1 листопада становила 412,6 млн грн.

У I півріччі поточного року чисельність зайнятого населення (у віці 15–70 років) збільшилася на 42,9 тис. осіб та склала 20,3 млн осіб. Рівень зайнятості склав 59,6 %, досягнувши рівня докризового 2008 р. Рівень безробіття зменшився з 8,2 до 7,8 % економічно активного населення.

Між тим навантаження на одну вакансію (у жовтні 2012 р. воно становило 6 осіб (у аграрному секторі – 15) розподілено вельми нерівномірно. 40 % вакансій зосереджено в Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Львівській, Полтавській областях, АР Крим та м. Києві. У решті регіонів частка вакансій коливалася від 0,8 до 4,4 %, при цьому навантаження на одне робоче

місце сягає в окремих регіонах 83 осіб (Черкаська обл.) У результаті ринок праці неспроможний виконувати функцію інструменту адаптації економіки до змін ринкової кон'юнктури.

Сукупні доходи населення у I півріччі 2012 р. зросли на 15,2 % порівняно з аналогічним періодом 2011 р. і становили 345 492 млн грн. Наявний дохід, який може бути використаний населенням на придбання товарів і послуг, збільшився на 14,5 %, а реальний наявний, визначений з урахуванням цінового фактору, – на 15,0 %.

У 2012 р. у результаті реалізації соціальних ініціатив розміри пенсій було підвищено для 12,7 млн пенсіонерів (92,9 % загальної кількості одержувачів пенсій) у середньому на 134,81 грн. Також було збільшено розміри пенсій 1,280 млн учасників війни, 586 тис. колишніх військовослужбовців та інших категорій осіб. На початок жовтня середній розмір пенсії становив 1438,30 грн, що на 207,84 грн (або на 16,9 %) більше показника жовтня 2011 р. У результаті чисельність людей, пенсійні виплати яких становили менше 1 тис. грн, зменшилася удвічі: з 7,6 млн станом на 1 січня 2012 р. до 3,2 млн осіб – у жовтні.

Однією з додаткових статей доходів стала компенсація знецінених заощаджень вкладників Ощадбанку СРСР. Протягом 11 місяців року профінансовано 4,4 млрд грн, до кінця грудня має бути виплачено ще 1,8 млрд грн.

Позитивним тенденціям у соціальній сфері сприяло суттєве зростання соціальних складників видатків бюджету. Так, порівняно з попереднім роком фактичні видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я за 10 місяців року збільшилися на 24,8 %, духовний та фізичний розвиток – на 28,9 %, соціальний захист та соціальне забезпечення (без урахування видатків на покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду України для виплати пенсій) – на 27,8 %, освіту – на 19,7 %.

Регіональний вимір соціально-економічного розвитку

Нестійка динаміка соціально-економічного розвитку набула чіткого відображення в регіональному вимірі. Однією з головних ознак розвитку економіки регіонів стала зміна регіональних центрів зростання, що пов'язано з вичерпанням потенціалу розвитку регіонів, який базувався на експортоорієнтованому виробництві. У структурі реалізованої промислової продукції у всіх регіонах упродовж 2012 р. збільшується частка добувної промисловості, виробництва й розподілення електроенергії, газу та води. Натомість «післякризові локомотиви» 2011 р. – металургія, виробництво коксу, продуктів нафтопереробки, хімічне й нафтохімічне виробництво – втратили позитивну динаміку.

Протягом січня–вересня 2012 р. порівняно з відповідним періодом 2011 р. відбувся спад промислового виробництва в Луганській – на 7,8 %, Київській – на 4,3 % (передусім унаслідок спаду в переробній промисловості на 8,1 %), Донецькій – на 3,8 % (насамперед, через спад у металургійному виробництві на 13,4 %), Харківській – на 2,7 % областях тощо. Таке падіння в межах національної економіки

частково компенсовано за рахунок приросту обсягів виробництва в Кіровоградській – на 8,3 %, Дніпропетровській – на 3,6 %, Закарпатській – на 4,7 % та Львівській – на 2,7 % областях (переважно за рахунок збільшення обсягів сировинного виробництва).

Протягом січня–вересня 2012 р. відбулося скорочення виробництва сільськогосподарської продукції в регіонах, які традиційно посідали лідерські позиції у цій сфері: у Миколаївській області – на 24,4 %, Херсонській – на 23,4 %, Дніпропетровській – на 21,4 %, у АР Крим – на 15,5 %. Натомість дещо збільшився обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в областях, які посідають менш помітне місце у сфері аграрного виробництва країни: у Закарпатській – на 3,0 %, Львівській – на 3,0 %, Чернігівській – на 2,4 %.

Підсумки січня–вересня 2012 р. зафіксували подальше погіршення сальдо зовнішньої торгівлі в більшості регіонів країни. Так, Дніпропетровська область збільшила обсяг експорту товарів лише на 0,4 %; Донецька й Луганська – зменшили на 14,0 і 31,0 % відповідно.

Попри те, що більш розвинені регіони демонструють негативну динаміку за ключовими показниками, диспропорції соціально-економічного розвитку продовжують зростати. Так, скорочення у січні–вересні промислового й сільськогосподарського виробництва Донецької області (на 3,8 і 5,6 % відповідно) при зростанні виробництва у Тернопільській обл. (на 0,8 і 5,0 % відповідно) не позначилося на зменшенні розривів цих двох областей у таких показниках, як виплати соціальної допомоги, обсяги соціальних трансфертів, розмір середньомісячної заробітної плати.

Нарощування негативних тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів посилює песимістичні очікування населення. Підтвердженням цього є спрямованість внутрішніх трудових міграційних потоків. Зокрема, внутрішні міграційні втрати у січні–вересні 2012 р. стали найбільшими для промислових регіонів, у т.ч. Луганської (15,5 особи на 1 тис. осіб населення), Донецької (8,1 особи), Запорізької (5,2 особи) областей, а також для спеціалізованих аграрних регіонів – Кіровоградської (10,8 особи), Херсонської (8,9 особи), Миколаївської (7,8 особи) областей тощо. Така тенденція супроводжується перетоком трудових ресурсів з реального сектора у сферу посередницької, фінансової та торговельної діяльності, сферу послуг.

Такі структурні диспропорції проявляються і на міжрегіональному рівні. В Україні прослідковується дві системоформуючі тенденції регіонального розвитку.

Перша – традиційно високою залишається економічна роль м. Києва у концентрації виробничих, фінансових, людських та інших ресурсів. Так, частка столиці у загальному обсязі виконаних будівельних робіт у січні–вересні 2012 р. складала 22,7 % (у січні–вересні 2011 р. – 24,1 %); у загальному обсязі капітальних інвестицій – 24,8 % (16,8 %); в обсязі прямих іноземних інвестицій – 48,3 % (49,2 %); в обсязі імпорту товарів – 29,6 % (25,1 %); в обсязі імпорту послуг – 38,9 % (25,6 %) відповідно.

Друга – у містах обласного значення посилюється концентрація виробничих, фінансових, людських та інших ресурсів, їх перетікання з прилеглих, периферійних територій до сформованих центрів економічної активності. Так, у Донецькій обл. найбільші обсяги інвестицій зосереджені на підприємствах Донецька – 54,7 % загального обсягу; Маріуполя – 17,1 %; Горлівки – 6,5 %; Артемівська – 5,5 %; Макіївки – 4,8 %. У Харківській області 87,5 % обсягу прямих іноземних інвестицій надійшло безпосередньо до м. Харкова. У Дніпропетровській обл. за обсягами прямих іноземних інвестицій лідерство посідають міста Кривий Ріг – 64,7 % та Дніпропетровськ – 26 %. Такі тенденції притаманні перерозподілу більшості ресурсів на регіональному рівні, що загострює проблему диспропорційності й депресивності регіонального розвитку.

Поступ реалізації Програми економічних реформ

Дерегуляція та продовження податкової реформи

Післякризова ситуація на європейському континенті та негативні очікування щодо загострення рецесії у світі порушують перед Україною завдання щодо прискорення реформ у національній економіці. Реалізація заходів Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» набуває не лише модернізаційного, а й антикризового значення.

Одним з провідних напрямів реформування стало впровадження заходів щодо продовження послідовної дерегуляції підприємницького середовища. Реалізація реформ у сфері дерегуляції бізнес-середовища і мотивації підприємств до зростання протягом 2012 р. проводилася у чотирьох пріоритетних напрямках: спрощення дозвільних процедур і реєстрації майнових прав на нерухому власність, встановлення прозорих механізмів відкриття й закриття бізнесу, звуження прямого адміністративного державного контролю та уніфікація адміністративних послуг, пом'якшення податкового тиску.

Здійснено низку заходів законодавчого рівня щодо суттєвого зниження адміністративних бар'єрів у реалізації підприємницької ініціативи. Так, спрощено процес створення підприємств у спосіб усунення мінімальних вимог до розміру статутного капіталу при реєстрації, а також вимоги щодо нотаріального посвідчення установчих документів підприємства. Реєстрація підприємства стала швидшою і дешевшою завдяки можливості реєстрування його через Інтернет. Запроваджено взаємний обмін інформацією між різними відомствами щодо обліку підприємств. Пом'якшено податковий тиск через створення можливостей для середніх і великих підприємств здійснювати сплату податків і подання звітних даних до податкових органів у електронній формі, скасування обов'язкового повідомлення суб'єктами господарювання органів державної податкової служби про відкриття рахунків у банках та встановлення обов'язку банків повідомляти органам державної податкової служби про відкриття таких рахунків.

Крім того, значно скорочено процедуру передання нерухомості у власність завдяки чіткому обмеженню строків обробки заявок з переоформлення такої власності; перелік документів, необхідних для одержання адміністративних послуг. Також скорочено низку процедур фізичної реєстрації майнових прав з їхніми обтяженнями та передбачено можливість подання документів на державну реєстрацію прав і у паперовій, і в електронній формі.

Скасовано необхідність отримання дозволів для початку функціонування новостворених підприємств, введення в експлуатацію нових і реконструйованих виробничих, житлових об'єктів та об'єктів іншого призначення; упровадження нових технологій через первісне встановлення на підприємствах нових пожежонебезпечних виробничих об'єктів; оренди будь-яких приміщень. Збільшено удвічі перелік видів господарської діяльності, що можуть провадитися на підставі подання декларації відповідності матеріально-технічної бази. Скасовано необхідність обов'язкового надання витягів та виписок з Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців.

Також було зменшено кількість видів діяльності, що підлягають ліцензуванню; удосконалено процедури банкрутства й санації; відбулося розділення функцій стандартизації, контролю відповідності й ринкового нагляду; посилено відповідальність за загальну безпеку продукції та збиток, завданий дефектною продукцією; впорядковано регулювання комерційних суперечок і підвищено ефективність забезпечення виконання контрактів. Розпочато гармонізацію регламентів національного технічного регулювання товарів та системи контролю за якістю продовольчих продуктів зі стандартами і сертифікаційними вимогами Європейського Союзу.

У регіонах створено 103 центри надання адміністративних послуг, які забезпечують зменшення обтяжливості отримання таких послуг населенням і представниками бізнесу. Створений та проходить тестування Єдиний державний портал адміністративних послуг, у подальшому за його допомогою надаватиметься широкий спектр послуг без відвідування органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

Складовою змін, спрямованих на поліпшення умов для розвитку підприємництва, стало **продовження втілення податкової реформи**, розпочатої у 2011 р. Зокрема, збільшилася частка коштів, які залишаються у розпорядженні бізнесу, внаслідок зниження до 21 % ставки податку на прибуток. У 2013 р. ставку буде знижено до 19 %. Розширюється застосування автоматичного відшкодування ПДВ за спрощеною процедурою для експортерів, які є сумлінними платниками податків. У такому режимі повернуто понад половину загального обсягу відшкодування.

Удосконалено спрощену систему оподаткування, обліку і звітності для малого бізнесу, яка заміняє сплату п'яти податків одним для малих підприємств та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності (СПД). Її застосування розширено у спосіб підвищення порогу річного доходу для СПД – з 0,5 до 3 млн

грн, а з IV кварталу 2012 р. – до 20 млн грн; юридичних осіб – з 1 до 5 млн грн, а з IV кварталу 2012 р. – до 20 млн грн. Збільшено максимальну кількість найманих працівників для СПД з 10 до 20 осіб, скасовано сплату єдиного податку за кожного найманого працівника. Станом на 1 листопада кількість підприємців, які обрали спрощену систему, становить 1260 тис. осіб, що на 22 % більше, ніж торік.

З 2013 р. передбачено запровадження подання декларації з податку на прибуток підприємств раз на рік замість щоквартального, що дозволить скоротити витрати платників на адміністрування податку. Також скасовується рентна плата з видобутку вуглеводнів, яка враховуватиметься під час справляння плати за користування надрами. Для стимулювання розвитку індустрії програмної продукції законодавчо закріплено звільнення від ПДВ операцій з поставок програмної продукції і зниження до 5 % ставки податку на прибуток.

1 червня 2012 р. набрав чинності новий Митний кодекс України, який суттєво змінив митне регулювання, модернізував законодавчу базу щодо митних процедур відповідно до міжнародних стандартів. Наслідком упровадження Кодексу стала чітка регламентація прав та обов'язків і представників митниці, і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Проведені в Україні реформи у сфері започаткування бізнесу, реєстрації власності та оподаткування підприємницької діяльності дозволили, за оцінкою рейтингу Doing Business-2013, набути першості за динамікою створення сприятливого підприємницького середовища в регіоні і стати третьою серед країн світу, що найінтенсивніше здійснюють політику реформ у власних національних економіках. Загалом у цьогорічному рейтингу Україна поліпшила позицію на 15 пунктів та посіла 137 місце серед 185 країн світу (у 2012 р. – 152 місце) за сприятливістю умов для здійснення підприємницької діяльності, за показником «створення підприємств» – піднялася зі 116 до 50 місця.

Між тим зберігається недосконалість регуляторного середовища щодо отримання дозволів для будівництва промислових і житлових об'єктів, підключення до інфраструктурних мереж, захисту діяльності інвесторів і їхніх інвестицій. Залишаються без належного вирішення проблеми в міжнародній торгівлі, неплатоспроможності підприємств (банкрутства), системи оподаткування й захисту власності. Це перешкоджає ефективному залученню зовнішніх інвестицій до економіки країни та активізації конкурентної підприємницької діяльності на внутрішньому ринку.

Модернізація реального сектору економіки

У межах реалізації національної Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» у 2012 р. в реальному секторі здійснено низку реформаційних кроків, спрямованих на модернізацію реального сектору, прискорення післякризового відновлення економіки та створення передумов для забезпечення

довгострокового економічного зростання. **Пріоритетність цієї складової економічної політики засвідчили підсумки двох загальноукраїнських нарад з питань розвитку реального сектору економіки.**

Дієвим інструментом економічних реформ та механізмом, що забезпечить післякризове відновлення на якісній основі, є модернізація промислового сектору як основи економічного зростання у довгостроковому періоді.

Протягом 2012 р. тривали модернізаційні процеси у базових галузях промисловості.

1. Законом України «Про особливості приватизації вугледобувних підприємств» від 12 квітня 2012 р. – 4650-VI встановлено правове, економічне та організаційне регулювання приватизації вугледобувних підприємств, визначено способи приватизації, зокрема продаж на аукціонах, інвестиційних конкурсах, а також у спосіб викупу орендарями або концесіонерами цілісних майнових комплексів. У вугільній галузі реалізовано також низку соціальних ініціатив на захист інтересів вдів померлих пенсіонерів вугільних підприємств, а також дітей шахтарів.

2. Ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу», в якому передбачено створення та підготовку серійного виробництва нової техніки та обладнання для агропромислового комплексу, упровадження новітніх технологій проектування й виготовлення техніки і обладнання на підприємствах сільськогосподарського машинобудування, механізми стимулювання вітчизняних виробників техніки і обладнання, упровадження часткової компенсації державою вартості техніки та обладнання, що постачається сільськогосподарським товаровиробникам і підприємствам харчової та переробної промисловості, можливість закупівлі вітчизняної техніки й обладнання з наступною реалізацією на умовах фінансового лізингу.

3. Кабінетом Міністрів України 7 листопада 2012 р. затверджено План першочергових заходів з виконання Державної програми розвитку внутрішнього виробництва, який, зокрема, включає заходи щодо здійснення технічного переоснащення, модернізації, введення нових ліній, нарощування виробництва коксохімічними, металургійними підприємствами, гірничо-збагачувальними комбінатами, завдання з поліпшення ситуації в легкій промисловості, агропромисловому комплексі тощо.

4. Ухвалено низку нормативних актів, які сприятимуть стимулюванню наукової та науково-технічної, інноваційної та інвестиційної діяльності, зокрема Закон України «Про індустриальні парки» 21 червня 2012 р. № 5018-VI, Закон України «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій» від 02 жовтня 2012 р. № 5407-VI, Концепцію реформування державної політики в інноваційній сфері, метою яких є визначення концептуальних засад державного регулювання в інноваційній сфері, формування економічних структурних і організаційних основ

інноваційної діяльності, створення належної інституціональної бази, забезпечення ефективності упровадження інновацій, створення системи державної підтримки інноваційного розвитку з урахуванням пріоритетів розвитку науки, техніки та інноваційної діяльності, створення сучасного ринку інновацій і технологій, визначення механізму оперативного реагування на зміни в інноваційній сфері.

Важливим напрямом модернізації реального сектору економіки України є реформування агропромислового виробництва у напрямку здійснення підтримки сільськогосподарського виробництва, проведення робіт з формування законодавчого поля щодо запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення та формування земельного кадастру. Протягом 2012 р. в аграрному секторі здійснено низку таких значних реформаційних кроків.

1. Завершується інвентаризація земель територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, а також реєстрація в державному земельному кадастрі земельних ділянок державної власності;

2. Ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури відведення земельних ділянок та зміни їх цільового призначення», яким запроваджено спрощений порядок розгляду й затвердження землевпорядної документації.

3. З 19 серпня 2012 р. вступив у дію Закон України «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо порядку проведення земельних торгів у формі аукціону».

4. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності» від 6 вересня 2012 р. № 5245-VI встановлено, що з 1 січня 2013 р. землі державної та комунальної власності в Україні вважаються розмежованими. Право розпорядження землями комунальної власності надано органам місцевого самоврядування. Відповідно до Закону Кабінет Міністрів України передає земельні ділянки державної власності сільськогосподарського призначення до статутного капіталу Державного земельного банку, який стовідсотково належить державі та не підлягає приватизації.

5. Постановою КМУ від 2 липня 2012 р. № 609 створено ПАТ «Державний земельний банк» із статутним капіталом 120 млн грн. Банк має право здійснювати операції із земельними ділянками й майновими правами на земельні ділянки відповідно до законодавства України у сфері земельних відносин і свого статуту. Передбачається, що земельний банк зможе надавати кредити аграріям під не більше, ніж 5 %.

6. У межах програми «Державна підтримка галузі тваринництва» Міністерством аграрної політики та продовольства України станом на 1 листопада виділено кошти у розмірі 244,7 млн грн на дотації селянам за збереження молодняка великої рогатої худоби. Крім того, передбачено часткове відшкодування вартості та відсоткової ставки за кредитами, залученими на будівництво й реконструкцію тваринницьких та птахівничих ферм і комплексів,

придбання технологічного обладнання та механізмів, закупівлю тварин і птиці.

7. З лютого 2012 р. набрав чинності Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», яким запроваджено державну підтримку сільгосптоваровиробників у спосіб здешевлення страхових платежів з метою захисту їх майнових інтересів та забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві. У 2012 р. у державному бюджеті України передбачено 70 млн грн на часткову компенсацію страхових внесків.

Водночас у 2012 р. не було завершено формування нормативно-правового поля для забезпечення ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, потребують подальшого удосконалення механізми врегулювання економічної діяльності сільськогосподарських кооперативів та їх членів з метою стимулювання розвитку кооперативного руху на селі.

Вагому роль у стратегії післякризового розвитку України й модернізації реального сектору відіграє розбудова транспортної галузі. Протягом 2012 р. було сформовано законодавче підґрунтя для подальшого впровадження реформ на різних видах транспорту та здійснено низку практичних дій, зокрема такі

1. Ухвалено Закони України «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування» від 23 лютого 2012 р. № 4442-VI і «Про внесення змін до Закону України «Про залізничний транспорт» від 23 лютого 2012 р. № 4443-VI), якими створено умови для розмежування функцій державного управління та господарської діяльності на залізничному транспорті.

2. Ухваленням Закону України «Про морські порти України» від 17 травня 2012 р. № 4709-VI та Постанови КМУ «Деякі питання надання в концесію об'єктів державної власності» від 15 листопада 2012 р. № 1055 здійснено розмежування функцій державного управління та господарської діяльності, що дало можливість без приватизації державного майна передавати в оперативне управління інвесторам об'єкти портової інфраструктури, включаючи засоби механізації, та розвивати її за рахунок залучених коштів.

3. Розпорядженням КМУ від 3 вересня 2012 р. № 719-р схвалено Концепцію Державної цільової економічної програми розвитку автомобільних доріг загального користування на 2013–2018 рр.

4. Постановою КМУ від 19 листопада 2012 р. схвалено Концепцію Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2023 р., яка спрямована на розвиток, реконструкцію та розбудову аеропортової інфраструктури.

5. У межах підготовки до проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу у 2012 р. збудовано, реконструйовано та відремонтовано понад 500 км автомобільних доріг загального користування, побудовані транспортні мережі до міжнародних пунктів пропуску, завершено розбудову міжнародних пунктів пропуску для автомобільного сполучення через державний кордон України.

6. Здійснено кроки щодо оптимізації діяльності залізничного транспорту: введення електронних послуг з обслуговування пасажирів, демонополізація логістичних послуг щодо залізничних перевезень, ухвалено концепцію структури розрахунку економічно обґрунтованих тарифів на перевезення вантажів та пасажирів; стартувало запровадження нової класифікації пасажирських поїздів.

7. Упроваджено швидкісний рух пасажирських поїздів за напрямками: Київ–Львів, Київ – Полтава – Харків, Київ–Донецьк. Завершено реконструкцію вокзалу станції «Донецьк», а також будівництво пасажирського вокзального комплексу на станції «Дарниця». Здійснено будівництво залізнично-автомобільного мостового переходу через р. Дніпро в м. Києві. Розпочалося будівництво нового Бескидського залізничного тунелю, який має забезпечити стабільне сполучення України з країнами Центральної та Південної Європи та транзитні потоки.

8. Завершено реконструкцію аеропортів у Львові, Борисполі та Києві, введено в експлуатацію нові термінали для прийому пасажирів у міжнародних аеропортах «Бориспіль», «Харків», «Донецьк» та «Львів».

Незважаючи на нестабільний стан світової економіки, який негативно відбивається на динаміці економічного розвитку України, попри дискримінаційні умови постачання природного газу, Україна послідовно виконує поставлені Стратегією національної безпеки України завдання щодо зміцнення енергетичної безпеки, послаблення енергетичної залежності, забезпечення стабільного функціонування паливно-енергетичного комплексу та задоволення потреб споживачів в енергетичних ресурсах. Протягом 2012 р. у цій сфері:

1. здійснюється програма заходів щодо адаптації енергетичного законодавства України до законодавства Європейського Союзу відповідно до зобов'язань, взятих Україною при приєднанні до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, зокрема щодо лібералізації ринків газу та електроенергії;

2. ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України про природні монополії» щодо запровадження стимулюючого тарифного регулювання.

3. розпочато роботу із продажу державної частки пакетів акцій низки електрогенеруючих і обласних електророзподільних компаній;

4. ухвалено закони, якими впроваджено механізм встановлення «зеленого» тарифу на електроенергію, що виробляється із нетрадиційних джерел енергії;

5. у вугільній сфері розпочато роботу із переходу на біржову форму продажу вугілля;

6. активно проводиться підготовка до модернізації газотранспортної системи: ініційовано проект «Модернізація та реконструкція магістрального газопроводу «Уренгой – Помари – Ужгород», фінансування якого планується за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій та НАК «Нафтогаз України»;

7. започатковано 10 стратегічних енергетичних проектів, для реалізації яких залучаються кошти іноземних компаній та

міжнародних фінансових організацій. Здійснюється будівництво першої черги Дністровської гідроакумулюючої електростанції, до кінця поточного року планується завершити розробку техніко-економічного обґрунтування Каховської ГЕС-2, а у 2013 р. – Канівської ГАЕС, перший гідроагрегат якої заплановано ввести в дію у 2015 році. Уведено в дію потужності низки вітряних електростанцій;

8. розпочато будівництво заводу з виробництва ядерного палива у Кіровоградській області, затверджено проект будівництва підприємства на базі Новокостянтинівського родовища уранових руд, що є практичними кроками з реалізації національної програми створення елементів ядерного паливного циклу;

9. укладено угоду з німецькою компанією RWE, згідно з якою Україна отримає у реверсному режимі 5 млрд м³ природного газу. Напрямом залучення альтернативних джерел природного газу є також можлива участь України у реалізації проекту Південного газового коридору – постачання азербайджанського (а в перспективі – туркменського і казахського) природного газу до країн Європейського Союзу, до якого Україна може бути залучена як споживач, транзитер газу, а також як постачальник високо-технологічного обладнання;

10. здійснено послідовні кроки щодо нарощування внутрішнього видобутку природного газу. У 2013 р. планується видобути з родовищ на шельфі Чорного моря 3 млрд м³ природного газу, що більше, ніж видобувається усіма країнами Чорноморського регіону разом узятими;

11. здійснюються заходи щодо заміщення природного газу вугіллям. З весни 2012 р. Україна припинила використання газу при виробництві електроенергії і перейшла на виробництво електроенергії з вугілля власного видобутку. Розробляються проекти газифікації вугільного палива.

Реформування соціальної сфери

2012 рік став роком реалізації нових соціальних ініціатив, які мали забезпечити подальший розвиток державної соціальної політики на засадах посилення її ефективності. Зважаючи на це, значна частина здійснених кроків мала виражений адресний характер та стосувалася підвищення соціальних стандартів для найменш захищених категорій громадян.

1. Збільшено розміри: державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям із дітьми та непрацездатними особами, надбавок до пенсій учасникам війни та дітей війни, пенсійних виплат постраждалим унаслідок Чорнобильської катастрофи і військовослужбовцям у відставці. Запроваджено соціально справедливий рівень пенсій і страхових виплат шахтарям-інвалідам та іншим потерпілим на виробництві й членам їхніх сімей. Здійснено одноразові виплати й компенсації окремим категоріям, зокрема повернуто частину коштів вкладникам колишнього Ощадбанку.

2. Вагомим здобутком 2012 р. стало поліпшення захисту сімей і дітей, зокрема тих, що опинилися в складних життєвих обставинах. Затверджено Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 р. Збільшується кількість усиновлених і влаштованих у сімейні форми виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, що високо оцінено профільним комітетом ООН.

3. Здійснювалася модернізація роботи соціальних служб задля забезпечення повного охоплення увагою держави найуразливіших громадян. Започатковано інститут соціальних працівників (12 тис. осіб), які мають охопити мешканців кожної сільської та міської ради.

4. Затверджено стандарти надання найпоширеніших послуг органами Пенсійного фонду України, розширено перелік видів державної допомоги, що надаються за єдиною заявою, створено методики моніторингу й оцінювання соціальних програм з метою забезпечення оптимізації системи соціальної підтримки населення та надання громадянам соціальної підтримки за принципом «єдиного вікна» та виїзної роботи «мобільного офісу».

5. Ухвалено Закон України «Про зайнятість населення», спрямований на удосконалення механізмів державного регулювання у сфері зайнятості населення, забезпечення ефективного використання страхових коштів, спрямованих на програми сприяння зайнятості, посилення мотивації працівників та роботодавців до легального працевлаштування, зниження рівня молодіжного безробіття, поліпшення ситуації із зайнятістю людей зрілого віку, встановлення зв'язку між освітою та ринком праці, подолання дефіциту можливостей для професійного зростання особи, підвищення темпів створення нових робочих місць.

6. Триває модернізація системи охорони здоров'я, розпочата у 2011 р. У чотирьох пілотних регіонах завершено реорганізацію мережі первинної ланки: створено центри первинної медико-санітарної допомоги як організаційної основи для розвитку сімейної медицини, відпрацьовуються нові договірні механізми фінансування медичних закладів. У результаті запровадження нових умов оплати праці медичних працівників «первинки» залежно від обсягу та якості роботи у пілотних регіонах зарплата медиків досягає 5–6 тис. грн. За рахунок бюджетних коштів проведено оснащення амбулаторій загальної практики-сімейної медицини, у т.ч. закуплено автотранспорт. Триває робота над електронним реєстром пацієнтів.

7. У пілотних регіонах концентрується стаціонарна медична допомога і визначаються медичні заклади, на базі яких будуть утворені багатопрофільні лікарні інтенсивного лікування – центри відповідних госпітальних округів.

8. Ухвалений Закон України «Про екстрену медичну допомогу», який передбачає зміну в усіх регіонах України підходів щодо надання екстреної медичної допомоги з метою гарантування вчасного доїзду бригади «швидкої» на виклик. Зроблено перші кроки і поліпшено матеріальне забезпечення: утричі збільшено бюджетне фінансування на комплектування ліками сумки лікаря

«швидкої допомоги»; придбано рекордну за роки незалежності кількість сучасних автомобілів «швидкої допомоги» (286 од., що становить близько чверті від загальної потреби).

9. Відчутні перші позитивні результати державної політики стимулювання здорового способу життя. Україна однією з перших у Східній Європі підписала відповідну Рамкову конвенцію ВООЗ. Завдяки підвищенню акцизу, жорсткішим вимогам щодо торгівлі, маркування пачок цигарок, забороні реклами, обмеженню паління у громадських місцях та закладах громадського харчування вже є відчутні результати – зменшення масштабів тютюнопаління, особливо серед підлітків.

10. Започатковано програми стимулювання для залучення в регіони медичних кадрів: запроваджено «підйомні» та надання житла з наступним наданням у власність для лікарів, які їдуть працювати в сільську місцевість.

11. В рамках реалізації Національного проекту «Нове життя» уже створено шість перинатальних центрів, де народилися понад 15 тис. дітей, триває робота з відкриття ще дев'яти. Створення високотехнологічних перинатальних центрів зменшує материнську й дитячу смертність, суттєво поліпшує якість медичного супроводу жінок та новонароджених.

12. У межах сприяння пом'якшенню житлових проблем громадян удвічі (до 200 млн грн) збільшено фінансування Програми будівництва (придбання) доступного житла. Розпочато реалізацію іпотечного кредитування під 3 % річних на строк до 15 років громадян, які потребують поліпшення житлових умов, у спосіб відшкодування державою частини процентів за кредитами, що видаються банками на будівництво (реконструкцію) чи придбання в об'єктах незавершеного будівництва.

* * *

Втілення політики економічних реформ протягом 2012 р. забезпечило низку важливих системних зрушень. Одним з найважливіших досягнень є впровадження стратегічних засад суспільного розвитку, що знайшло вияв у розробленні та реалізації щорічних національних планів реалізації Програми економічних реформ на 2010–2014 рр., низки документів стратегічного рівня. Зміни у сфері стратегічного планування регіонального розвитку зміцнили взаємодію місцевої та державної влади у питаннях розробки і реалізації регіональної політики.

Результати практичного виконання Національного плану на 2012 р. свідчать про необхідність коригування інституційних механізмів і пріоритетів реалізації реформ, посилення контролю за виконанням поставлених завдань. Поширеною практикою стала показова демонстрація активності структур державного управління без належного обґрунтування, всебічного дослідження та прорахунку можливих наслідків управлінських рішень. Зокрема, такі проблеми притаманні реформам у регуляторній сфері, сферах охорони здоров'я, соціального захисту тощо. Непоодинокими є випадки

внесення до Верховної Ради України на виконання Національного плану законопроектів, яким властива низька якість, непрорахованість ресурсного забезпечення та наслідків, невідповідність стратегічній лінії реформ. Значній частці програмних документів регіонального рівня досі притаманні патерналістські підходи – покладання відповідальності на державу, очікування регулярного бюджетного фінансування тощо.

Це призводить до зниження ефективності державної політики, дискредитації політики реформ.

Зважаючи на відзначену вище важливість дієвої та послідовної політики держави, орієнтованої на забезпечення макроекономічної стабільності й відновлення економічного зростання на засадах модернізації, стратегія реформ в Україні потребує уточнення пріоритетних завдань, виходячи як з модифікації глобальних викликів, так і з особливостей сучасного етапу розвитку українських економіки та суспільства, у т.ч. специфіки очікувань громадян і суб'єктів економіки.

Розділ 2. РОЗВИТОК ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ, ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ

Підсумки парламентських виборів 2012 року

Вибори до Верховної Ради України у жовтні 2012 р. підтвердили мандат народної довіри силам, які взяли курс на модернізацію країни. Абсолютна більшість громадян підтримали партії, які виступають за подальшу демократизацію, проведення радикальних реформ у соціально-економічній сфері, зміцнення суверенітету Української держави. Водночас вибори виявили низку політичних ризиків, які можуть стати перешкодами для втілення політики реформ.

Конфліктний перебіг виборчої кампанії великою мірою був зумовлений недосконалістю та суперечливістю профільного закону, ухваленого у спосіб політичного компромісу між парламентською більшістю та опозицією. Перехід від пропорційної до змішаної виборчої системи мав розширити можливості громадян впливати на персональний склад Парламенту, збільшити представництво регіонів у Верховній Раді, відновити право громадян на балотування у народні депутати України у спосіб самовисування та підвищити самостійність фігури народного депутата України як представника народу. Проте схвалена модель виборів відтворила вади, притаманні попереднім електоральним циклам: зокрема непрозоре формування загальнонаціональних виборчих списків, використання тінювих механізмів фінансування політичних кампаній кандидатів у депутати, незаконний вплив на виборчі комісії та суди з метою перегляду результатів виборів.

Водночас виборча кампанія виявила слабкість інститутів громадянського суспільства, покликаних контролювати діяльність посадових осіб та політичних лідерів, обмежувати і нейтралізувати вплив деструктивних політичних технологій та маніпулювання. Сильний патерналістський запит з боку частини суспільства сприяв поширенню явищ підкупу виборців, тиску на виборчі комісії та засоби масової інформації, інших порушень правил чесних і прозорих виборів політиками.

Вибори виявили тенденцію до зростання вимог суспільства до ідеологічних засад партій. У цілому переорієнтація виборців з підтримки харизматичних лідерів на захист певних цінностей є рухом до формування зрілої громадянської політичної культури. Завдяки цьому громадяни більш відповідально підійшли до оцінки

політичних гравців і не підтримали штучні спроби дестабілізувати ситуацію партіями, незадоволеними результатами виборів.

Водночас існує загроза розмивання ідеологічних цінностей на правому та лівому крилі політичного спектру через ставку відповідних партій на застосування популізму. Загострення суперництва між ними за втілення протилежних проектів держави, ухвалення популістських рішень конфронтаційного характеру загрожуватиме новим витком соціальної напруги та провокуватиме розкол у суспільстві. У зв'язку з цим знову актуалізується питання про ідеологічне обличчя політичного центру, формування сильних центристських політичних проектів, здатних нейтралізувати політичну поляризацію суспільства та об'єднувати країну.

Попри недосконале законодавство та конфліктний перебіг кампанії вибори були визнані світовою спільнотою й завершилися формуванням легітимного Парламенту. Нова структура Верховної Ради адекватно відображає панівні політичні настрої у суспільстві. Політичні сили, зорієнтовані на підтримку європейської інтеграції та продовження реформ, становлять понад 2/3 Парламенту. Це відкриває нові можливості для налагодження ефективного законотворчого процесу: приведення українського законодавства у відповідність до вимог Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, створення правової основи для використання можливостей поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС, виконання програми дій з досягнення безвізового режиму.

Модернізація вітчизняного законодавства є основним і наймасштабнішим завданням нового Парламенту. Законодавчої підтримки потребує реформування системи державного управління, місцевого самоврядування, системи освіти й охорони здоров'я, систем судочинства та правоохоронної діяльності, державного регулювання у сфері підприємництва, бюджетної політики й пенсійного забезпечення.

Відданість основних політичних сил демократичним цінностям дає поштовх для розгортання продуктивного діалогу в межах конституційного процесу та роботи Конституційної Асамблеї.

Діяльність Конституційної Асамблеї

Процес конституційно-правової модернізації має стати одним з основних напрямів роботи новообраного Парламенту. З метою формування дискусійного майданчика для науково обґрунтованого, фахового, політично незаангажованого обговорення проблем конституційної реформи була створена Конституційна Асамблея при Президентові України. До складу Конституційної Асамблеї увійшли провідні науковці академічних закладів, практикуючі правники – визнані фахівці в галузях права; представники впливових громадських організацій та профспілок, неурядових аналітичних центрів. Формат роботи Конституційної Асамблеї, її робочої комісії та груп дає можливість для принципового і фахового розгляду питань конституційно-правового устрою.

Конституційна Асамблея розглянула та підтримала пропозиції щодо внесення зміни до ст. 98 Конституції України з метою

розширення компетенції Рахункової палати, наділення її повноваженням щодо здійснення контролю за надходженнями до Державного бюджету України, що дозволить забезпечити повноцінний контроль за виконанням Державного бюджету України. Відповідний законопроект у порядку президентської законодавчої ініціативи як першочерговий буде внесено до Верховної Ради України.

На часі розширення складу Конституційної Асамблеї за рахунок представників усіх політичних сил, представлених у Верховній Раді. Більшість питань, які має вирішити Конституційна Асамблея, відображені в передвиборчих програмах парламентських партій та окремих депутатів. У частині розширення можливостей громадян впливу на владу, бачення гарантій прав і свобод людини і громадянина політичні сили можуть знайти основу для початку конституційної реформи. Точкою відліку для цієї роботи може стати підготовлена в межах Конституційної Асамблеї Концепція внесення змін до Конституції України.

Належного законодавчого регулювання потребують також питання розвитку та утвердження громадянського суспільства. З 1 січня 2013 р. набуває чинності новий Закон України «Про громадські об'єднання», який запроваджує нове європейське правове регулювання діяльності інститутів громадянського суспільства. Координаційна рада з питань розвитку громадянського суспільства напрацювала пакет пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері діяльності громадських рад при органах виконавчої влади, волонтерської діяльності тощо. Проте законодавчого забезпечення потребують питання свободи мирних зібрань, діяльності окремих категорій громадських об'єднань, місцевих референдумів, участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, вирішенні питань місцевого значення тощо.

Реформа системи правосуддя

Реформа конституційних засад правосуддя є вимогою українського суспільства та міжнародної спільноти. Головним завданням такої реформи є забезпечення належного судового захисту прав і свобод людини і громадянина.

Зміни до Конституції в частині правосуддя згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії мають стосуватися насамперед механізму доступу до професії судді, суддівської професії, зміни системи та структури судоустрою, місця і ролі прокуратури у системі органів правосуддя.

Логіка головного напрямку судової реформи має, насамперед, полягати у створенні фундаментальних засад незалежності судової системи в цілому і незалежності суддів, зокрема, як основи справедливого судового розгляду неупередженим судом.

У межах роботи Конституційної Асамблеї започаткована відкрита, публічна й фахова дискусія щодо концептуальних підходів до оновлення конституційного регулювання правосуддя. Усі важливі й актуальні питання мають бути пропрацьовані,

обговорені, аргументовані, щодо них буде запропоновано консенсусні і фахові рішення.

Реформа місцевого самоврядування

У межах роботи Конституційної Асамблеї розробляється проект Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Реформа місцевого самоврядування має відбуватися за такими основними напрямками: а) формування умов для інституційної та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування; б) упровадження повсюдності місцевого самоврядування; в) розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та у системі органів виконавчої влади на місцях на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципом субсидіарності; г) систематизація та норматизація публічних послуг, які мають у результаті реформи стати доступнішими та якіснішими; д) запровадження механізмів демократії участі на місцях задля максимального залучення населення до прийняття управлінських рішень.

Масштабній реформі місцевого самоврядування має передувати запровадження ефективних механізмів громадської участі у виробленні органами місцевого самоврядування важливих управлінських рішень, зокрема в питаннях прийняття стратегії розвитку громади, ухвалення статутів територіальних громад, схем планування територій (генпланів міст, сіл, селищ), удосконалення правового середовища для демократії участі тощо.

Одним із головних завдань реформування територіальної системи організації влади в Україні є усунення надмірної централізації владних функцій, формування належної ресурсної бази для реалізації територіальними громадами права на місцеве самоврядування. Для реалізації цих завдань необхідно провести такі реформи:

- реформа адміністративно-територіального устрою з метою створення, з одного боку – фінансово спроможних суб'єктів місцевого самоврядування, з іншого – визначення меж адміністративно-територіальних одиниць з погляду доступності громадянам соціальних послуг, які надаються відповідними органами місцевого самоврядування.

- реформа інститутів публічної влади на місцях, яка передбачає упровадження повноцінного місцевого самоврядування на всіх рівнях адміністративно-територіального поділу держави;

- розвиток власної ресурсної бази місцевого самоврядування та вдосконалення міжбюджетних відносин;

- удосконалення системи державного та громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування;

- стимулювання мешканців територіальних громад до активізації їх безпосередньої участі у процесах управління місцевим розвитком.

Реформа адміністративної системи

Одним із головних завдань модернізації державного управління в Україні є удосконалення надання адміністративних послуг

населенню. Створення ефективної системи надання фізичним та юридичним особам адміністративних послуг є головним напрямом розбудови в Україні сервісної держави – «держави для громадян».

Втілення в життя ідеї сервісної держави насамперед вимагає кардинального перегляду відносин між управлінським апаратом і громадянином. Пріоритетом для державного службовця мають стати інтереси й потреби пересічного громадянина. Отже, головним орієнтиром діяльності чиновників стає обслуговування громадян – споживачів адміністративних послуг, рівень якості якого має відповідати європейським стандартам.

Упродовж 2012 р. було здійснено низку заходів організаційного та нормативно-правового характеру, спрямованих на те, щоб спростити процедуру отримання фізичними і юридичними особами адміністративних послуг, зробити її швидкою, доступною, більш зручною та зрозумілою для одержувачів, знизити вартість адміністративних послуг для громадян і підвищити їх якість.

Важливим кроком у напрямі вдосконалення чинного законодавства з урегулювання суспільних відносин, що виникають у процесі надання фізичним та юридичним особам адміністративних послуг, стало прийняття у 2012 р. базового Закону України «Про адміністративні послуги». Закон має на меті впорядкувати систему надання адміністративних послуг, запобігти проявам корупції під час їх надання, врегулювати питання оплати адміністративних послуг, зробити процедуру отримання послуг максимально зручною, прозорою для громадян, забезпечити доступність інформації щодо адміністративних послуг.

Вирішити інше нагальне завдання реформування сфери надання адміністративних послуг – регламентацію адміністративної процедури – покликаний Адміністративно-процедурний кодекс України, проект якого схвалено Кабінетом Міністрів наприкінці 2012 р. Адміністративно-процедурний кодекс, під час розроблення якого був використаний кращий європейський досвід, дозволить на законодавчому рівні захистити права й законні інтереси особи у відносинах з державою, сприятиме обмеженню проявів бюрократизму, свавілля та корупції з боку службовців, підвищить ефективність роботи органів влади.

Суттєвим досягненням у справі вдосконалення обслуговування громадян і бізнесу та одним із кроків на шляху реалізації в Україні ідеї електронного урядування стало створення у 2012 р. Реєстру адміністративних послуг, який функціонує на сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Створення публічного Реєстру адміністративних послуг підвищує прозорість дій влади, а отже, є суттєвим кроком у боротьбі з корупцією у сфері надання адміністративних послуг.

У низці областей України успішно реалізуються комплексні пілотні проекти з реформування сфери надання адміністративних послуг. У містах і районах областей запроваджено надання адміністративних послуг через центри надання адміністративних послуг, кількість яких постійно збільшується, розширюється спектр послуг, які громадяни можуть отримати в центрах.

Попри суттєві досягнення у реформуванні системи адміністративних послуг, що відбулися протягом року, невирішеними залишається низка важливих питань.

По-перше, треба остаточно ліквідувати практику делегування органами виконавчої влади повноважень із надання адміністративних послуг небюджетним установам.

По-друге, слід прийняти Закон України «Про перелік адміністративних послуг та плату (адміністративний збір) за їх надання», яким має бути визначений вичерпний перелік адміністративних послуг, встановлено критерії щодо розміру їх оплати.

По-третє, необхідно прискорити прийняття Адміністративно-процедурного кодексу України.

Належне урядування на сьогоднішньому етапі розвитку державного управління та сучасних інформаційних технологій неможливе без ефективних і дієвих інструментів електронного урядування, що не лише автоматизують класичні державні послуги, але суттєвим чином трансформують саму систему державного управління, сприяють посиленню його прозорості, зменшують потенційний корупційний складник.

У 2012 р. Україна здійснила низку заходів, спрямованих і на впровадження інформаційного суспільства в цілому, і на розвиток електронного урядування як одного з його головних компонентів.

Передусім ідеться про розроблену Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації «Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні», в якій розбудова електронного урядування визначена однією зі стратегічних цілей. Важливим є той факт, що даний документ було створено за участі представників громадянського суспільства та науковців.

Принципово важливим є те, що у 2012 р. Україна розпочала свою активну діяльність у межах міжнародної ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» яка передбачає передусім забезпечення виконання урядами конкретних зобов'язань щодо сприяння прозорості державного управління, а також подальше залучення громадян до участі в процесах державного управління, протидію корупції та використання нових технологій для поліпшення державного управління.

Суттєві зрушення спостерігаються і в упровадженні сучасних форм ведення електронного документообігу. Майже всі відомства до кінця 2012 р. вже були підключені до системи електронної взаємодії та було створено технологічні умови для роботи держчиновників з листами, електронними документами, постановами та розпорядженнями КМУ, які не містять інформації з обмеженим доступом.

Розвиток самоврядних організацій

Недостатня послідовність та ефективність політики українського Уряду у подоланні наслідків економічної кризи та забезпеченні антикризової стійкості національної економіки спричинила зростання протестної активності громадян. Особливу напругу у суспільстві викликає незадоволення громадян станом соціально-трудова відносин.

Конструктивність розв'язання конфліктів у цій сфері та відповідно здобуття соціальної злагоди у суспільстві, необхідної для економічного розвитку держави, потребує підвищення політичного статусу професійних спілок і посилення їхньої ролі у представництві та захисті соціально-економічних інтересів громадян. Для досягнення цієї мети держава зі свого боку має надати Спільному представницькому органу профспілок право на представництво профспілок та їх об'єднань у засіданнях Уряду України, колегіальних органів міністерств, інших органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, посилити відповідальність роботодавців за порушення прав профспілок, забезпечити контроль за виконанням Конвенції ? 135 Міжнародної організація праці, якою передбачено гарантії діяльності для активістів профспілкового руху.

Важливою умовою ефективності профспілкового руху слід вважати забезпечення паритетності в соціальному діалозі прав організацій роботодавців та профспілок. Позитивним підсумком дворічного впровадження норм Закону України «Про соціальний діалог» можна відзначити широке застосування усіх форм соціального діалогу на національному та територіальному рівнях з метою вирішення нагальних соціально-економічних питань. Так, вагомим здобутком діяльності Національної тристоронньої соціально-економічної ради у 2012 р. стало прийняття Національної стратегії тристороннього співробітництва з протидії ВІЛ/СНІДу у сфері праці на 2012–2017 роки.

Подальший розвиток соціального партнерства залежить від перегляду передбачених Законом критеріїв репрезентативності сторін соціального діалогу, які фактично залишають об'єднання підприємців середнього та малого бізнесу, новостворені профспілкові організації та організації роботодавців без реальних важелів впливу на вироблення і реалізацію соціально-економічної політики держави. Забезпеченню стійкого розвитку територіальних громад, безумовно, сприятиме утворення тристоронніх соціально-економічних рад на рівні міст і районів. Водночас необхідно зазначити, що розвиток світового профспілкового руху сьогодні визначають процеси об'єднання профспілок та відхід за межі вузьких соціально-економічних функцій. У даному контексті співпраця більшості вітчизняних профспілок із керівництвом підприємств для обслуговування корпоративних інтересів не відповідає меті профспілок – захисту соціальних і трудових прав працівників.

Децентралізація публічної влади зумовлює необхідність більш активного залучення самоврядних організацій до системи надання адміністративних послуг. У зв'язку з цим доцільно прискорити вирішення таких важливих завдань, як уточнення правового статусу професійних самоврядних організацій та визначення переліку адміністративних функцій, що можуть бути делеговані самоврядним професійним асоціаціям. Головним критерієм даного напрямку модернізації державного управління має стати інституційна готовність власне самоврядних організацій до виконання публічних послуг належної якості.

В умовах післякризового відновлення економіки важливу роль у подоланні соціально-економічних диспропорцій розвитку регіонів відіграє спроможність жителів громад до солідарних дій, спрямованих на досягнення спільних цілей розвитку територіальних громад. Одним із найбільш ефективних засобів зміцнення їх ресурсного потенціалу є партнерство та співпраця на місцевому рівні, що реалізуються в результаті **міжмуніципального співробітництва**. Поширення позитивного досвіду реалізації міжмуніципальних проектів з метою вирішення спільних питань різних територіальних громад суттєво гальмується відсутністю необхідного законодавства. Так, Бюджетним кодексом України передбачений тільки трансферт деяких ресурсів для виконання спільних повноважень органів місцевої влади. Про створення спільних органів управління, конкретних наглядових процедур – жодного юридичного припису. Водночас запровадження та організація міжмуніципального співробітництва потребує системної державної підтримки його розвитку, а саме: визначення центрального органу виконавчої влади, уповноваженого на реалізацію міжмуніципального співробітництва; запровадження механізму практичної реалізації укладених угод про міжмуніципальне співробітництво, конкретних заходів щодо його фінансового стимулювання.

Асоціації органів місцевого самоврядування мають стати активними учасниками нормотворчих процесів. Сучасна вітчизняна практика взаємодії представників органів державної влади та асоціацій органів місцевого самоврядування в обговоренні законопроектів, концепцій реформування, публічних звернень до центральних органів влади має часто декларативний характер через відсутність обов'язку владних структур узгоджувати з інтересами асоціацій органів місцевого самоврядування проекти нормативно-правових актів, що зачіпають питання місцевого самоврядування. Такий стан зумовлює необхідність підвищити авторитет асоціацій громад у представництві інтересів локальних спільнот на державному рівні та забезпеченні соціальної солідарності у спосіб розширення їх організаційно-правових важелів впливу на досягнення балансу соціально-владних інтересів.

Державна політика у сфері міжетнічних відносин

Збереження міжетнічного миру, відсутність міжнаціональних конфліктів є одним з основних досягнень політики Української держави за роки незалежності. Це дає можливість Україні сьогодні бути прикладом цивілізованих міжетнічних відносин і брати активну участь у міжнародному врегулюванні міжетнічних конфліктів на пострадянському просторі.

Висока культура та повага до всіх культур, національних і релігійних особливостей представників різних рас, націй і конфесій була продемонстрована громадянами України під час проведення чемпіонату Європи з футболу Євро-2012. Дні, проведені в нашій країні, стали для багатьох європейців приємним відкриттям.

Водночас у сьогоденних умовах, коли збільшуються міграційні потоки, поширюються радикальні ідеології, одним зі стратегічних пріоритетів політики національної безпеки України залишається попередження конфліктів та інцидентів міжконфесійного, міжетнічного, мовного, міжрегіонального та регіонального характеру.

Україна не лише гарантувала на законодавчому рівні права національних меншин, а й забезпечила відповідні умови для їх самоорганізації та етнокультурного відродження. Саме це було відзначено учасниками Міжнародного саміту з проблем захисту прав національних меншин «Досвід України для світу», проведеному у жовтні 2012 р. в Києві.

Попри очевидні досягнення і успіхи ми усвідомлюємо, що у сфері етнополітики залишається низка невирішених питань. Насамперед це стосується законодавчо-правового поля. На розгляд нового Парламенту чекає низка законодавчих актів: Стратегія державної етнополітики, Стратегія боротьби з дискримінацією в Україні, нова редакція Закону України «Про національні меншини». Потребує удосконалення вітчизняне міграційне законодавство та його узгодження з європейськими та міжнародними стандартами.

Саме на новообраній Парламент покладається завдання прийняття змін до Закону України «Про засади державної мовної політики». Цей Закон створив нові можливості для збереження мовної багатоманітності в Україні. Водночас окремі його положення потребують доопрацювання для дотримання балансу інтересів усіх мовно-етнічних спільнот. Поряд із Законом працюватиме вже розроблена Програма забезпечення розвитку і функціонування української мови. Вона діятиме за проектним принципом, коли державна підтримка та ресурси надаватимуться на розвиток конкретних проектів у галузях культурних індустрій, освіти, книговидавництва, що сприятимуть конкурентоспроможності української мови.

Облаштування та соціально-культурна адаптація депортованих громадян, які повернулися в Україну, залишається одним із важливих питань у сфері міжнаціональних відносин в Автономній Республіці Крим. Ухвалення Закону України «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою» сприятиме гармонізації міжетнічних відносин, зниженню ризику виникнення міжнаціональних конфліктів.

Закордонні українці є частиною гуманітарного простору України. Тому українська державна політика має спрямовуватися на створення засад для розвитку й ефективного залучення їх економічного, інтелектуального, духовного та культурного потенціалу.

Удосконалення законодавства з питань співпраці із закордонними українцями та посилення захисту їхніх інтересів у країнах постійного та тимчасового проживання є одним із пріоритетних завдань Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року. Для виконання цієї програми необхідно забезпечити стабільне фінансування.

На особливу увагу заслуговують проблеми, пов'язані із трудовою міграцією. Метою держави у цій сфері має бути забезпечення соціальної захищеності українських громадян за кордоном, сприяння зворотності міграції, стимулювання інвестування зароблених мігрантами коштів в економіку України.

Гуманітарний розвиток України у 2012 році

Упродовж 2012 р. завдяки зусиллям владних інституцій і громадянського суспільства вдалося забезпечити поступальність гуманітарного розвитку України. Його основні цінності, принципи та пріоритети було втілено в Проекті закону України «Про Концепцію гуманітарного розвитку України на період до 2020 року», який пройшов широкомасштабне публічне обговорення. Однак розроблений Законопроект потребує доопрацювання і ухвалення новою Верховною Радою. Адже відсутність концептуалізації гуманітарної політики значною мірою обумовлює проблемність поступу гуманітарної сфери.

Основне значення для гуманітарного розвитку України має культура у всіх її вимірах: загальнолюдському, особистісному та суспільному, національному та галузевому. Тому критерієм успішності державної культурної політики є максимальне розкриття потенціалу кожної людини, створення гідних умов для реалізації усіх її інтелектуальних і творчих можливостей, підвищення освітнього, наукового та інформаційно-комунікативного потенціалу країни, поліпшення здоров'я громадян, формування здорового способу життя, створення умов для підвищення трудової та творчої активності населення, подолання бідності та формування на цій основі нової якості життя.

У 2012 р. у культурній політиці та культурній сфері загалом відбулися значні позитивні зрушення.

Ухвалення змін до Податкового кодексу України звільнило від податків операції зі створення, постачання, просування, реставрації та розповсюдження національного культурного продукту. Мораторій на закриття державних і комунальних закладів культури у сільській місцевості сприятиме відродженню культурно-просвітницької діяльності в селах України.

Розроблена фахівцями концепція Державної цільової національної програми розвитку музейної справи на період до 2018 року спрямована на підтримання провідної ролі музеїв України у формуванні національної ідентичності, збереженні історичної пам'яті.

На особливу увагу заслуговує Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції діяльності та розвитку Державної телерадіокомпанії «Культура». Це рішення покликане перетворити ТРК «Культура» на головного провайдера гуманістичних ідей та просвітницьких проектів у національному медіапросторі та носія цінностей і культурної спадщини України в глобальних інформаційних комунікаціях.

Можна відзначити також активізацію діяльності Міністерства культури України, яке відновило державні закупівлі

україномовних книг для поповнення фондів публічних бібліотек України і закупило їх у 2012 р. на суму 20 млн грн, ініціювало розширення Державного реєстру нерухомих пам'яток України, що дозволило взяти під охорону 147 пам'яток національного значення та 1052 пам'ятки місцевого значення.

Процес паспортизації нерухомих пам'яток, який продовжувався у 2012 р., окрім внесення нових українських об'єктів до Списку світової спадщини ЮНЕСКО завершиться створенням єдиного державного реєстру національної спадщини, що є надзвичайно важливим з погляду її збереження та актуалізації.

З-поміж знакових подій у культурному житті потрібно відзначити організацію виставки в Луврі (м. Париж) творів видатного українського скульптора Іоанна Георга Пінзеля. Поряд із презентаціями сучасних і класичних українських авторів на престижних сценах та екранах світу, це було важливим напрямом здійснення культурної дипломатії на шляху євроінтеграції України.

Водночас існує ще багато невирішених питань щодо правового та організаційного забезпечення державної політики у сфері культури.

Її ціннісним і світоглядним орієнтиром, основою майбутньої нормопроектної роботи має стати уже згадана Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року. Крім усього іншого, вона окреслює пріоритети державної культурної політики як елементу загальної стратегії модернізації України та пропонує нові механізми її реалізації.

На часі прийняття нового закону про охорону культурної спадщини. У цій сфері маємо вдосконалити державний менеджмент. Це обумовлено тим, що понад 300 унікальних пам'яток культурної спадщини національного значення потребують невідкладних реставраційних чи консерваційних робіт, близько мільйона предметів Музейного фонду України потребують невідкладної реставрації.

Потребує посилення взаємодії між Міністерством культури і комітетами Верховної Ради України з метою визначення основних положень чинного законодавства та законопроектів, які мають вплив на культуру й культурний сектор, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері. На часі модернізація чинного законодавства, спрямована на захист національного культурно-інформаційного простору. Це стосується насамперед телебачення, видавничої справи, кіновиробництва та гастрольної діяльності.

Необхідною є також постійна координація дій Міністерства культури, Міністерства фінансів, Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства з питань, що стосуються стратегічних програм розвитку, де культурний складник має відігравати важливу роль. У цілому оновлення моделі управління у сфері культури – завдання найближчих років.

У 2012 р. було зроблено декілька системних кроків, які мають наблизити Україну до провідних стандартів і в науково-освітній сфері. Зокрема, у системі дошкільної освіти тривало повернення

приміщень дитячих садків. З 2010 р. їх мережа по Україні збільшилася на 842. Вирішується питання забезпечення охоплення освітою дітей старшого дошкільного віку, на сьогодні дитячі садки відвідують майже всі п'ятирічні діти (99 %). 2012 р. було затверджено новий державний стандарт – Базовий компонент дошкільної освіти, який закладає фундамент наступності між дошкільною та середньою шкільною освітою.

Триває робота з оновлення змісту загальної середньої освіти. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462 було затверджено Державний стандарт початкової загальної освіти, згідно з яким з першого класу учні вивчатимуть іноземну мову, з другого – предмет «Сходинки до інформатики», який стане першим кроком до сучасних інформаційних технологій. Наступним етапом процесу модернізації змісту середньої освіти має стати оперативне затвердження і впровадження у навчальний процес Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

У межах участі України у Болонському процесі варто відзначити набуття чинності у січні 2012 р. Національної рамки кваліфікацій. У квітні Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Міністерства соціальної політики України затверджено План заходів щодо впровадження Національної рамки кваліфікацій. При цьому за основу було взято компетентнісний підхід до визначення кваліфікацій, як це робиться у країнах із високорозвинутою економікою та високими стандартами якості життя.

Важливим напрямом є також розширення громадської участі у формуванні освітньої політики. Доручення Президента України «Щодо вирішення актуальних питань студентської молоді» від 17 листопада 2012 р. передбачає залучення представників студентської молоді до доопрацювання Проекту закону України «Про вищу освіту». Президент України протягом 2012 р. неодноразово наголошував на необхідності прискорення ухвалення зазначеного Закону України. На жаль, поки що це важливе питання залишається невирішеним.

Для розвитку української промисловості, яка потерпає від нестачі кваліфікованих кадрів, важливим кроком є ухвалення в листопаді 2012 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення управління професійно-технічною освітою», яким створено умови для оперативності прийняття управлінських рішень щодо професійно-технічної освіти, посилення ролі місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у формуванні робітничого потенціалу країни з максимальним урахуванням потреб регіонів у кваліфікованих робітничих кадрах.

20 листопада 2012 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів», яким, зокрема, передбачається формування середньострокового прогнозу потреби у фахівцях різних спеціальностей і складання на його базі держзамовлення. При цьому йдеться не про скорочення державного замовлення, яке

залишається не меншим за 51 % від загальної кількості студентів, а про його структурну оптимізацію з урахуванням реальних потреб економічної та соціальної сфери.

Упорядкуванню системи вищих навчальних закладів, адекватній оцінці їх функціонування та відповідного бюджетного фінансування слугує Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Порядку оцінки розвитку діяльності наукової установи» (атестація державних наукових установ, які повністю або частково фінансуються за рахунок коштів державного бюджету), виданий у квітні 2012 р.

Загалом, розвиток освітньої системи України потребує визначення її стратегічних координат відповідно до вимог сучасності. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України уже розроблено проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Цей документ має стати важливим кроком у наближенні вітчизняної освітньої системи до найвимогливіших світових стандартів.

Важливою не тільки економічною та суспільно-політичною, але і гуманітарною проблемою України є несприятливі економічні умови, що не дають змоги забезпечувати адекватне фінансування досліджень, та брак попиту на результати досліджень і розробок українських науковців з боку національної економіки. З огляду на це, особливої актуальності набуває подальша оптимізація державного управління та фінансове забезпечення наукової сфери, стимулювання розвитку інноваційних секторів національної економіки, зміцнення міжнародного співробітництва. На вирішення цих нагальних завдань була спрямована діяльність держави у науковій сфері 2012 р.

У вересні 2012 р. Кабінетом Міністрів України було ухвалено «Концепцію реформування державної політики в інноваційній сфері», спрямовану на вирішення завдання, поставленого у Програмі економічних реформ щодо збільшення з 10,7 до 25 % частки промислових підприємств, що провадять інноваційну діяльність, та підвищення з нинішніх 0,73 до 1,5 % наукоємності валового внутрішнього продукту за рахунок усіх джерел фінансування. Концепція передбачає створення сприятливих економічних (податкових, кредитних, страхових) умов прискореного розвитку інновацій; створення сучасних основ інноваційних процесів; сприяння створенню нової інституційної бази інноваційної діяльності.

Одним із найважливіших кроків у розвитку наукової сфери стало ухвалення Кабінетом Міністрів України у жовтні 2012 р. Концепції реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю, реалізація якої покликана сприяти вирішенню найгостріших проблем української науково-інноваційної сфери. З-поміж іншого передбачається поетапне збільшення обсягу видатків з державного бюджету на проведення наукових досліджень і науково-технічних розробок, що відбираються на конкурсній основі, залучення іноземних експертів до оцінювання наукових проектів; спрощення механізмів

комерціалізації результатів досліджень; стимулювання залучення приватних інвестицій; удосконалення порядку формування державного замовлення на проведення наукових досліджень, науково-дослідних або дослідно-конструкторських розробок; збільшення обсягу фінансування наукових проектів у межах міжнародного науково-технічного співробітництва.

У 2013 р. усі відповідні державні інституції з максимальним залученням наукової спільноти мають виробити ефективні конкретні заходи, спрямовані на реалізацію положень Концепції реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю та розпочати втілення їх у життя.

Особливу увагу необхідно звернути на залучення науковців до модернізації українського оборонно-промислового комплексу як складник реформування Збройних сил України. Крім підвищення ступеня обороноздатності армії, розроблення новітніх технологій та їх оперативне впровадження у виробництво продукції оборонного призначення приводитиме до зростання її конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, а отже, і до додаткових надходжень до державного бюджету, зміцнення військово-технічного, виробничого та освітнього співробітництва із зарубіжними партнерами.

2012 р. позначився успіхом пілотного проекту Науково-навчального центру «Державна ключова лабораторія молекулярної і клітинної біології». Важливо, що цей проект було реалізовано у тісному партнерстві з громадськими організаціями, які опікуються розвитком наукової сфери. Відбір дослідницьких пропозицій для Державної ключової лабораторії вперше в історії України здійснювала Міжнародна експертна рада. Необхідно наголосити, що державні ключові лабораторії є одним із перспективних шляхів подальшого розвитку української науки.

2012 року тривало міжнародне співробітництво у науковій та науково-технологічній сферах, передусім із країнами ЄС, СНД, зі США та провідними державами Азії. Важливою віхою міжнародної співпраці у науковій сфері став розгляд доповіді експертної місії ЦЕРН (Європейська рада з ядерних досліджень) щодо відповідності України критеріям асоційованого члена ЦЕРН, який відбувся на засіданні Ради ЦЕРН 20 вересня. Із зазначеного питання Рада ухвалила позитивне рішення – розпочати переговори з українською стороною про офіційне надання нашій державі асоційованого членства у цій провідній міжнародній науковій організації.

Україна вкотре продемонструвала світовій спільноті, що неухильно забезпечує реалізацію прав громадян на свободу совісті та свободу релігії. В Україні відсутні будь-які прояви дискримінації на релігійному ґрунті. Активно розвивається міжконфесійний діалог та налагоджується партнерська співпраця між владою та церквами і релігійними організаціями.

Показовими в контексті гармонізації державно-конфесійних відносин є зустрічі Президента України з представниками Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. У 2012 р. Глава держави двічі обговорював з очільниками конфесій найактуальніші проблеми та перспективи державно-церковної взаємодії. Дискусії засвідчили, що з низки питань, перш за все

правового характеру, відсутня консолідована позиція. Оптимальним шляхом досягнення консенсусу є ухвалення Концепції державно-конфесійних відносин, яка б стала основою для майбутнього оновлення законодавства стосовно свободи совісті і віросповідання.

До безперечних здобутків гуманітарного розвитку України варто віднести проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу (спільно з Польщею). Гуманістичний аспект цієї акції очевидний. Євро-2012 виявилось важливим кроком на шляху популяризації спорту та здорового способу життя, забезпечення злагоди й консенсусу в українському суспільстві.

На часі закріплення здобутків Євро-2012 у практичній площині. Успішність цієї нелегкої справи вимагатиме колосальних зусиль та зваженої і комплексної державної політики у сфері спорту. Вже у найближчій перспективі необхідно звернути увагу на реалізацію спортивних проєктів, зокрема тих, які стосуються регіонального розвитку різних видів спорту. Україна гідна того, аби позиціонуватися як провідна європейська спортивна держава.

У 2012 р. активізувалася гуманітарна діяльність держави і на міжнародному рівні, перш за все на пострадянському просторі. Підтвердження тому – Указ Президента України «Про затвердження Угоди про гуманітарне співробітництво держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав» від 03 липня 2012 р. № 431/2012. Документом одночасно сформовано правове підґрунтя для відповідної гуманітарної співпраці.

Нині в Україні поглиблюється процес змін, метою яких є всебічний розвиток інтересів людини, сприяння її прагненню жити і творити в гармонії зі своїми духовними потребами, суспільством, природою. Спираючись на цей підхід, Україні потрібно сформувати цілісну політику гуманітарного розвитку, адекватну модернізації суспільства на основі загальноєвропейських цінностей.

Розділ 3. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Порядок денний для України на 2013 рік в контексті головування в ОБСЄ

Важливою зовнішньополітичною подією 2013 р., безперечно, стане **головування України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі**. За часи незалежності наша держава вперше отримує можливість очолити таку авторитетну міжнародну структуру.

Під час свого головування в ОБСЄ у 2013 р. Україна спиратиметься на досвід і здобутки, досягнуті попередніми роками, працюючи на зміцнення ролі та авторитету цієї організації на міжнародній арені та підвищення її ефективності. У цьому контексті одним із основних пріоритетів нашої держави, як головної, стане посилення координації роботи ОБСЄ з метою досягнення головних цілей і завдань цієї організації, пошуку збалансованих рішень щодо реалізації кожного з трьох вимірів її діяльності – військово-політичного, економіко-довкільного, гуманітарного. Ми прагнутимемо також до **посилення потенціалу ОБСЄ у боротьбі з транснаціональними викликами та загрозами безпеці**, такими як тероризм, транскордонна організована злочинність, незаконний обіг наркотичних речовин тощо. Значна увага приділятиметься зміцненню з цією метою профільного інституційного співробітництва між державами-членами організації.

У **військово-політичній сфері** українське головування підтримуватиме зусилля, спрямовані на відновлення дієвого режиму контролю над звичайними озброєннями в Європі, нерозповсюдження зброї масового знищення та зміцнення заходів довіри у військовій галузі. Зокрема, пріоритетним завданням є відновлення переговорного процесу щодо комплексу питань, пов'язаних із контролем над озброєннями та підвищенням транспарентності в цій сфері. Україна має намір ініціювати діалог щодо пошуку нових основоположних принципів, на яких має базуватися майбутній режим контролю над звичайними збройними силами в Європі, що враховуватиме сучасні військово-політичні реалії в регіоні, позиції та інтереси всіх учасників процесу: країн-членів НАТО, Росії, а також нейтральних і позаблокових держав.

Буде також продовжено роботу в межах Форуму зі співробітництва в галузі безпеки ОБСЄ щодо приведення Віденського документа 2011 р. у відповідність до сучасної військової діяльності, включення до нього положень про заходи довіри щодо нових сучасних видів такої діяльності.

У контексті зміцнення процесу протидії розповсюдженню зброї масового ураження Україна намагатиметься завершити до кінця 2013 р. роботу з підготовки оновлених Принципів ОБСЄ, що регулюють нерозповсюдження задля того, щоб цей документ було схвалено на київському засіданні Ради міністрів ОБСЄ. Вона буде також надавати всебічне сприяння імплементації проектів ОБСЄ з допомоги країнам-членам організації у знищенні надлишкових запасів легких озброєнь, стрілецької зброї та боєприпасів.

У **економіко-довкільному вимірі** Україна надаватиме сприяння обговоренню проблем впливу на навколишнє середовище діяльності в енергетичній сфері. У цьому контексті важливим заходом у межах українського головування покликаний стати 21-й Економіко-довкільний форум, порядок денний якого включатиме проблематику наявних викликів і загроз, пов'язаних із процесами видобутку, транспортування і споживання енергетичних ресурсів у регіоні ОБСЄ та їх впливом на довкілля, а також вироблення спільних заходів, що мають на меті поліпшення екологічної ситуації в регіоні. Наша держава також всебічно підтримуватиме розвиток діалогу в межах ОБСЄ з питань енергетичної безпеки, розроблення та узгодження принципів енергетичної безпеки ОБСЄ відповідно до положень Астанинської декларації 2010 року. Крім того, надаватиметься сприяння реалізації Маастрихтського документа-стратегії для економіко-довкільного виміру ОБСЄ 2003 року, започаткування роботи з його адаптації до сучасних викликів та загроз безпеці у цій сфері.

Окрема увага під час українського головування приділятиметься широкому колу питань **гуманітарного виміру** ОБСЄ, зокрема проблематиці свободи слова, просування толерантності та недискримінації, гендерної рівності, боротьби з торгівлею людьми, протидії корупції. При цьому важливе значення надаватиметься конструктивному залученню неурядових організацій до досягнення цілей ОБСЄ.

Одним із головних питань порядку денного ОБСЄ під час Українського головування стане **сприяння вирішенню тривалих конфліктів на просторі ОБСЄ**, а також зміцненню ефективності Організації у ранньому попередженні конфліктів і реагуванні на нові виклики та загрози безпеці. У зв'язку з цим Україна має намір висунути низку ініціатив з метою надання нового імпульсу переговорному процесу з урегулювання Придністровського конфлікту.

Україна докладатиме також усіх зусиль для зміцнення ролі ОБСЄ у **реалізації ідеї «безпекової спільноти ОБСЄ»**, вільної від розподільчих ліній, конфліктів, сфер впливу та зон із різними рівнями відповідальності.

Євроінтеграційний поступ України

Упродовж 2012 р. інтеграція в європейський політичний, економічний і правовий простір залишалася стратегічним орієнтиром розвитку держави. Безперечним досягненням 2012 р. стало успішне проведення в Україні Євро-2012, яке продемонструвало європейській спільноті спроможність української влади здійснювати широкомасштабні проекти на сучасному світовому рівні.

19 грудня 2011 р. Україна та ЄС оголосили про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію (включно із поглибленою та всеохопною зоною вільної торгівлі). У липні 2012 р. відбулося остаточне парафування Угоди.

Угода про асоціацію закладає нові підвалини відносин між Україною та ЄС на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. Формула економічної інтеграції передбачає створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, спрямованої на поступову інтеграцію України до внутрішнього ринку Євросоюзу. При цьому Угода про асоціацію та її торговельна частина передбачають широкомасштабну адаптацію законодавства України до законодавства ЄС.

Водночас для реалізації такої мети обом сторонам необхідно докласти значних зусиль. Європейський Союз має знайти внутрішній консенсус щодо укладання угоди з Україною.

Своєю чергою нашій державі також необхідно поглиблювати процес демократизації суспільства та значно прискорити реалізацію відповідної програми реформ, зокрема, що стосується завершення реформування судової системи, органів прокуратури та внутрішніх справ.

Сьогоднішній етап технічної підготовки Угоди про асоціацію між Україною та ЄС до підписання необхідно використати для **вирішення поточних актуальних завдань у відносинах із ЄС:**

- забезпечення неухильного виконання та підвищення ефективності реалізації положень Порядку денного асоціації Україна Європейський Союз у контексті всеохоплюючих внутрішніх реформ, спрямованих на подальшу модернізацію нашої держави;
- продовження реформування судоустрою та судової системи, удосконалення виборчого законодавства з урахуванням недоліків, виявлених у процесі виборів до Верховної Ради України 28 жовтня 2012 р.;
- забезпечення переходу до виконання II (імплементаційної) фази Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України.

Ураховуючи комплексний характер положень Угоди про асоціацію, які стосуватимуться майже усіх сфер життя держави, а також передбачені Угодою масштабні внутрішні перетворення, пріоритетна увага має надаватися створенню належних умов для майбутнього швидкого й ефективного виконання Угоди про асоціацію після її підписання, формуванню вже на нинішньому етапі необхідних механізмів її імплементації.

З цією метою найближчим часом необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективної координації політики європейської інтеграції, який має передбачати:

- забезпечення цілісності та злагодженості відповідної державної політики у спосіб посилення інституційного складника європейської інтеграції;
- прийняття Програми з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;
- посилення кадрового складу підрозділів центральних і місцевих органів виконавчої влади, до компетенції яких належать питання європейської інтеграції;
- забезпечення у державному бюджеті пріоритетного фінансування заходів у сфері європейської інтеграції;
- удосконалення інформаційно-комунікаційного складника євроінтеграційної політики держави, спрямованої на підвищення рівня обізнаності населення України у цій сфері, зокрема завдяки залученню громадянського суспільства до моніторингу стану виконання договірно-правових зобов'язань, прийнятих Україною перед ЄС.

У контексті підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС важливим є врегулювання питання якнайшвидшого започаткування її практичної імплементації, передусім, задіявши механізм тимчасового застосування окремих розділів угоди з метою наближення початку реалізації положень щодо функціонування зони вільної торгівлі.

Стратегічне партнерство України з РФ, США та КНР

Україна формує систему своїх міжнародних відносин, зважаючи на проголошений нею стратегічний курс на модернізацію країни у сучасному глобалізованому світі. Особливе місце посідають відносини з глобальними гравцями – США та КНР, а також із Росією – найбільшим сусідом України. Наша держава прагне здійснювати ефективну, прагматичну, збалансовану зовнішню політику, побудовану на обстоюванні власних національних інтересів та неутручанні у суперечності між глобальними державами.

Відносини з Російською Федерацією

Україна приділяє окрему увагу поглибленню конструктивних та взаємовигідних відносин із Російською Федерацією. Важливість широкого співробітництва із РФ, зокрема, обумовлена великими обсягами двостороннього товарообігу, взаємодоповнювальним характером економік двох держав, спільністю культурно-інформаційного простору, сталими гуманітарними зв'язками тощо.

Протягом 2012 р. зберігалася позитивна динаміка українсько-російських відносин. Нині Російська Федерація є основним торговельним партнером України, а Україна, у свою чергу, – провідним економічним партнером Росії в СНД.

Конструктивно ведеться робота у межах основного інституційного механізму двостороннього співробітництва –

Українсько-Російської міждержавної комісії. Зокрема, у межах її чергового (п'ятого) засідання президентами двох держав підписана Декларація про зміст українсько-російського стратегічного партнерства.

Розпочато демаркацію сухопутної ділянки державного кордону України із Російською Федерацією.

Беззаперечним двостороннім досягненням стало підписання довгострокової комплексної **Програми економічного співробітництва між Україною та Російською Федерацією на 2011–2020 рр.** В умовах збереження у 2012 р. позитивної динаміки зростання кількісних показників двостороннього товарообігу принциповим завданням є подальша диверсифікація структури українського експорту.

Важливим та дуже складним питанням залишається **оптимізація умов двосторонніх газових контрактів 2009 р.**, зокрема щодо зміни умов постачання та формули ціноутворення на імпортований в Україну російський газ.

Потребує завершення **делімітація акваторій в Азовському та Чорному морях і Керченській протоці.** Відхід від політизації прикордонних питань і позитивна налаштованість обох сторін на пошук компромісних рішень, що спостерігалися протягом 2012 р., дозволяє розраховувати на досягнення взаємоприйняттого результату у цій сфері.

Триває активна робота з урегулювання низки політичних, економічних, соціальних питань, пов'язаних із **базуванням Чорноморського Флоту РФ** на території України.

Важливим напрямом міждержавного діалогу є **гуманітарна сфера.** Підвищення ефективності діалогу у цьому напрямі набуває дедалі пріоритетнішого значення у системі двосторонніх відносин.

Україна – США

Для України як позаблокової держави особливо важливою є **підтримка з боку США її суверенітету, територіальної цілісності, недоторканості кордонів та безпеки.** Питання дотримання гарантій безпеки Україні на основі Будапештського меморандуму (1994 рік) залишається наріжним каменем двосторонніх відносин.

Спираючись на Хартію про стратегічне партнерство, Україна прагне посилити взаємодію зі США у напрямі зміцнення демократії, верховенства права, проведення судової реформи та боротьби з корупцією.

Нині актуальними завданнями українсько-американського співробітництва є розвиток економічної співпраці, передусім у торговельно-інвестиційній сфері, та у питаннях посилення енергетичної безпеки, у т.ч. щодо розвитку можливостей видобутку нетрадиційних джерел енергії. Україна готова і надалі активно долучатися до вирішення глобальних міжнародних проблем, зокрема в тому, що стосується нашої участі у миротворчих місіях, забезпеченні продовольчої безпеки тощо. Все це створює широкий спектр двосторонньої взаємодії, і його практичне наповнення є нагальним завданням для України.

Стратегічне партнерство з КНР

У контексті зміцнення позицій на світовій арені особливе значення має виведення українсько-китайських відносин на рівень стратегічного партнерства. Для України дуже важливо зберегти послідовний і поступальний характер відносин з КНР в умовах зміни партійно-державного керівництва цієї країни. В Україні сподіваються на збереження і подальший розвиток високого рівня двосторонніх взаємин.

Стратегічний характер українсько-китайських відносин у політичній сфері підсилюється домовленостями щодо реалізації торгово-економічних та інвестиційних проектів. Україна зацікавлена в кредитно-інвестиційній підтримці проектів модернізації вітчизняних промислового та сільськогосподарського секторів.

Високий рівень політичної взаємодії з Китаєм дозволяє Україні розраховувати на продовження зростання китайських інвестицій. Нині зростає актуальність розроблення сучасних механізмів двосторонньої співпраці у різних сферах, створення нових фінансових інструментів гарантування інвестицій в Україну.

Нові можливості на світовій арені

Стрімкі зміни ситуації у світі, сучасні виклики й тенденції світового розвитку вимагають актуалізації українських підходів до дво- та багатостороннього співробітництва.

Перспективи співробітництва в рамках СНД

У взаєминах із країнами Співдружності Незалежних Держав Україна й надалі зважатиме на власні національні інтереси і стратегічних цілей, обстоюючи принцип поглиблення торговельно-економічного співробітництва в межах СНД на засадах суверенного партнерства, рівноправності та взаємної вигоди. Це повною мірою стосується повномасштабної реалізації Угоди про зону вільної торгівлі СНД, підписаної у 2011 р. та ратифікованої Україною з метою створення умов для вільного руху товарів.

Важливою умовою успішного розвитку Співдружності є взаємодія країн-учасниць на економічному напрямі.

Одним із важливих пріоритетів співробітництва з країнами СНД Україна розглядає сферу енергетики, де спільні скоординовані дії зацікавлених держав мають забезпечити стійке та надійне енергопостачання країн СНД, створення необхідних умов для формування й ефективного функціонування спільного енергетичного ринку СНД.

Україна послідовно реалізує політику поглиблення співробітництва з новими інтеграційними об'єднаннями на євразійському просторі з урахуванням появи нової геополітичної реальності – Митного союзу РФ, Білорусі та Казахстану. В умовах глобальної економічної кризи і з метою прискорення модернізаційних процесів Україна буде розвивати стратегічний формат співпраці з Митним союзом, наповнений конкретним економічним та гуманітарним змістом.

Національні інтереси України полягають у гармонійному поєднанні європейської стратегії з інтеграційними процесами на євразійському просторі в якості безпосереднього учасника і стратегічного партнера.

Двосторонні відносини

У вимірі двостороннього співробітництва з нашими міжнародними партнерами пріоритетним зовнішньополітичним завданням залишатиметься підтримання відносин дружби та добросусідства із сусідніми країнами по усьому периметру державного кордону.

У цьому контексті особливе значення для України мають її відносини з країнами **Центральної і Східної Європи**. Українська держава є невід'ємною частиною цього регіону, поділяє культурно-історичну спадщину країн цієї частини Європи, має спільне з ними бачення регіональних проблем і шляхів їх вирішення та зацікавленість у поглибленні регіональної кооперації.

Інституційні межі партнерства держав Центральної та Східної Європи створюють передумови для вирішення багатьох питань регіонального співробітництва, зокрема на платформі **Центральноєвропейської ініціативи**, яку Україна розглядає як важливий механізм інтеграції до європейського економічного та політичного простору, а також як чинник зміцнення регіональної стабільності та партнерства.

У межах обраного Україною євроінтеграційного курсу стратегічно важливе значення мають активні партнерські відносини з безпосередніми сусідами в регіоні: **Польщею, Словаччиною, Чехією та Угорщиною** – і на двосторонньому рівні, і в межах **Вишеградської групи**, а також із державами **Балтії**. Ці країни, які нещодавно стали членами Європейського Союзу, демонструють постійну готовність брати активну участь у формуванні та реалізації «східної політики» ЄС, надають послідовну підтримку європейській інтеграції України, в т.ч. через лобювання сприятливої позиції ЄС щодо укладення Угоди про асоціацію та запровадження безвізового режиму з Україною.

На нинішньому етапі пріоритетний інтерес України у відносинах з країнами «Вишеградської четвірки» (В-4), як і з країнами Балтії, полягає у продовженні тісної взаємодії з різних аспектів і напрямів – від політичної, економічної та гуманітарної співпраці у двосторонньому форматі до кооперації в межах реалізації ініціативи ЄС «Східне партнерство» та регіональних проектів (в т.ч. у сфері енергетичної безпеки). Україна зацікавлена також в отриманні досвіду цих країн у здійсненні реформ, необхідних для вступу в ЄС.

Важливим напрямом співпраці залишатиметься також залучення України до роботи у Вишеградській групі у форматі «В-4+».

Водночас порядок денний відносин України з її центрально-європейськими партнерами потребує обговорення (в т.ч. на рівні громадського діалогу) низки проблемних питань, що стосуються:

- статусу «закордонного громадянина» та подвійного громадянства;

- здобуття освіти мовою етнічних меншин, розвитку національної культури та етнічних структур громадянського суспільства;

- трудової та нелегальної міграції з Азії через західний кордон України.

Пріоритетним завданням є поглиблення співпраці з **Молдовою**, подальший розвиток переговорного процесу у форматі «5+2».

Україна зацікавлена у розвитку конструктивного політичного діалогу та взаємовигідного співробітництва з **Румунією**.

У контексті зростаючих транспортно-енергетичних можливостей і стратегічного значення Чорноморського регіону дедалі важливішу роль для України відіграють відносини з **країнами Південного Кавказу**. Україна має з цими державами спільний інтерес у питаннях розвитку партнерських відносин, економічної кооперації і на двосторонньому рівні, і в межах Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), забезпечення регіональної стабільності і безпеки, врегулювання тривалих конфліктів, передусім Придністровського. Взаємовигідні відносини з **Азербайджаном та Грузією** на основі поваги до взаємних інтересів сторін дозволили реалізувати низку транспортних проєктів міжнародного значення (транспортні коридори «Баку–Тбілісі–Ахалкалакі–Карс», Іллічівськ–Поті, Керч–Поті тощо), що стали основою інфраструктурної інтеграції всього регіону.

Відбувається поступове розширення і поглиблення відносин з Туреччиною. У 2012 р. між нашими країнами продовжувався активний політичний діалог, значно посилилася торговельно-економічна співпраця, сторони наближаються до створення зони вільної торгівлі. Ми цінуємо те, що розбудова стратегічного партнерства з Україною розглядається керівництвом Туреччини як важливий складник загальних зусиль зі зміцнення зони миру, стабільності та стійкого соціально-економічного розвитку в Чорноморському регіоні.

У межах тісної взаємодії із сусідніми країнами Україна може не лише швидко та ефективно вирішувати більшість актуальних економічних, політичних і гуманітарних проблем, що виникають у міждержавних стосунках, а й брати участь у реалізації взаємовигідних регіональних проєктів, у т.ч. тих, що здобули підтримку ЄС. Перспективними напрямками співпраці у цьому контексті можуть стати:

- транзит енергоносіїв, залучення європейських партнерів до модернізації української газотранспортної системи;

- розвиток транспортної інфраструктури, зокрема у межах створення міжнародних транспортних коридорів;

- використання ресурсів Чорного моря, транскордонних річок;

- спільне вирішення питань екологічної безпеки та природоохоронної діяльності, насамперед у прикордонних районах;

- інтенсифікація взаємодії в галузі міграційної політики, транскордонного співробітництва та гуманітарних контактів;

- активізація діяльності Єврорегіонів, реалізація дво- і багатосторонніх міжнародних проєктів у галузях розвитку

місцевого самоврядування, освіти і культури, збереження природного середовища.

Особливе місце в зовнішньополітичному порядку денному України займають відносини з країнами, які формують на сьогодні передовий потенціал світового розвитку та є важливими у контексті міжнародного економічного співробітництва нашої держави.

Українсько-індійські відносини протягом тривалого часу розвиваються як близькі та партнерські, свідченням чого є динамічний розвиток двосторонньої економічної співпраці. Індія є одним із головних економічних партнерів України в Азії і найбільшим експортним ринком для української продукції у регіоні. Водночас, з огляду на тривалу відсутність контактів на найвищому рівні, сформувався комплекс питань, що потребує активізації політичної взаємодії між двома державами.

У грудні 2012 р. відбувся державний візит Президента України до Індії (перший за останні десять років). Візит став якісним показником зміни підходів до співпраці з Індією та поштовхом до формування нового рівня всеохоплюючого українсько-індійського партнерства у торгово-економічній, політичній та гуманітарній сферах.

Важливим для України є розвиток співпраці з **Японією** як однією з найпотужніших світових економік, що володіє значними технологічними та інвестиційними можливостями. Глобальне партнерство України та Японії передбачає узгодження позицій двох держав щодо питань порядку денного світової політики, в межах міжнародних організацій, а також взаємну підтримку ініціатив у межах міжнародних форумів.

Україна і Японія пережили масштабні ядерні аварії. Використання досвіду ліквідації наслідків Чорнобиля і Фукусіми в інтересах усього людства є важливим складником двосторонніх взаємин.

Розвиток відносин з державами **Південно-Східної Азії** є одним із важливих елементів сучасної зовнішньої політики України на азіатському напрямку, у т.ч. зусиль, спрямованих на економізацію зовнішньої політики. Протягом 2012 р. ініціативи України з розвитку двосторонніх відносин з В'єтнамом, Сінгапуром, Таїландом та Брунеєм набули подальшого розвитку і почали давати економічні результати. Особливо активно останні два роки розвиваються **українсько-в'єтнамські відносини**, що за багатьма показниками набули ознак всебічного партнерства. Україна зацікавлена у розвитку аналогічних партнерських відносин і з найбільшою економікою регіону – Індонезією, а також із Малайзією та Філіппінами, у співпраці з якими існує значний невикористаний потенціал співпраці у торговельній, промисловій, інвестиційній сферах.

Інтерес України до співпраці з **Бразилією** пов'язаний зі значним економічним потенціалом цієї країни та швидким зростанням її ваги у світі. Україна розглядає Бразилію як велику державу та свого головного партнера в Латинській Америці. І для України, і для Бразилії виняткове значення має співпраця у ракетно-космічній галузі в межах проекту «Циклон 4-Алкантара».

Міжнародне співробітництво

У взаємодії з міжнародними партнерами для України головним завданням є **посилення міжнародних гарантій безпеки** нашої держави, її суверенітету, територіальної цілісності, забезпечення демократичного розвитку й економічного зростання.

При цьому наріжним каменем міжнародної діяльності нашої держави має залишатися її **зовнішньоекономічний складник**, направлений на підвищення рівня життя, постійне зростання реального доходу та ефективного попиту, розширення виробництва та забезпечення повної зайнятості.

Наше стратегічне завдання на цьому напрямі полягає у використанні всього комплексу позитивних чинників взаємовигідних торговельно-економічних відносин і з **Європейським Союзом**, і з **Митним союзом** та окремими країнами на просторі СНД для максимальної реалізації національних інтересів.

Україна активно підтримує та розвиває ідею динамічної багатосторонньої співпраці у політичному, економічному, культурному ареалі Чорного моря. Ми з оптимізмом оцінюємо перспективи співробітництва в межах **Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)** та відкриті для інтенсивної взаємодії з країнами регіону.

Розвиток процесів регіональної економічної інтеграції в Азії є об'єктивним підґрунтям для пошуку Україною підходів до співпраці з регіональними та трансрегіональними об'єднаннями в Азії (**АСЕАН, ШОС, АСЕМ**), оскільки співпраця з такими об'єднаннями може суттєво сприяти забезпеченню інтересів України у регіоні.

З огляду на євроінтеграційні прагнення України та стратегічний характер відносин України та ЄС особливий інтерес для України становить діяльність форуму «Азія–Європа» (**АСЕМ**). Україна як європейська держава зацікавлена в участі у євразійському діалозі та розраховує на підтримку з боку ЄС та Росії, що є учасниками АСЕМ, у цьому питанні.

Розділ 4. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сектор безпеки і оборони

Протягом останнього року було прийнято низку концептуальних документів, які визначають державну політику у сфері сектору безпеки і оборони. Зокрема було затверджено нову редакцію Стратегії національної безпеки України, яка враховує нові реалії сучасної геополітики та місце у ній України як позаблокової держави, Воєнну доктрину, Державну цільову програму розвитку озброєння та військової техніки Збройних сил України на період 2012–2017 рр.

Прийняття **Кримінального процесуального кодексу України** є підґрунтям для подальшого реформування правоохоронних органів держави, зокрема, прокуратури, міліції, Служби безпеки. **Кодекс дозволить на практиці впровадити принципи змагальності та рівності сторін, розширити процесуальні гарантії захисту прав людини, удосконалити процедури досудового розслідування та судового розгляду. У короткий проміжок часу було прийнято Закон «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», який посилює права адвоката і дозволяє гарантувати право особи на якісну правову допомогу. Важливим пріоритетом залишається прийняття нового законодавства, що регулюватиме відповідальність за кримінальні проступки та адміністративні правопорушення.**

Внутрішні організаційні зміни, проведені у правоохоронних органах з метою належного застосування нового кримінально-процесуального законодавства, не є достатніми для якісних змін у сфері кримінальної юстиції. **На часі – розробка і затвердження Концепції реформування правоохоронних органів та прийняття нових законів України, що регулюють діяльність прокуратури, органів внутрішніх справ та інших.**

Результатом реформ мають стати оновлені, ефективні правоохоронні органи. Основною метою їх діяльності мають бути захист прав та законних інтересів громадян, а мірилом ефективності – довіра людей. Злочинність, корупція, зловживання та тортури у правоохоронних органах мають жорстко переслідуватись.

Для **боротьби з тортурами** у цьому році в Україні впроваджено **національний превентивний механізм**. У листопаді набрав чинності Закон України, що надає відповідних повноважень Уповноваженому Верховної Ради з прав людини. Цим Україна імпле-

ментувала положення Факультативного протоколу до Конвенції ООН проти тортур, до якого приєдналася у 2006 році.

У внутрішньому вимірі національної безпеки актуальними залишаються чинники, пов'язані з неефективністю державної влади. Це високий рівень корупції в інститутах державної влади, де це явище набуло системного характеру. Особливу небезпеку становить корупція у правоохоронних органах та судах, що спричиняє недовіру населення до держави, порушує права і законні інтереси громадян. Свідченням цьому є актуалізація такого явища, як рейдерство.

Слід відзначити певну стабілізацію кримінальної ситуації. Так, за дев'ять місяців поточного року порівняно з минулорічними показниками відбулося незначне скорочення кількості зареєстрованих злочинів. Зменшилась кількість особливо тяжких та тяжких злочинів. Суттєво уповільнилось зростання рецидивної злочинності, хоча цей показник залишається високим. Водночас збільшилась кількість випадків незаконного заволодіння транспортними засобами, а також злочинів, вчинених у громадських місцях. Високим є і рівень латентності злочинів.

Водночас аналіз результатів правоохоронної діяльності свідчить про збільшення корупційного складника організованої злочинності. Зростає кількість виявлених злочинних організацій і груп з корупційними зв'язками, та, відповідно, кількість порушених кримінальних справ. Основну небезпеку становить зростання активності організованих злочинних угруповань у напрямі проникнення до органів державної влади (у т.ч. правоохоронних) та до органів місцевого самоврядування.

Одним із криміногенних чинників, відзначених дослідженнями, є маргіналізація чисельного прошарку осіб, що мають підвищену схильність до злочинної поведінки. Запобіжний вплив кримінально-правових засобів щодо таких осіб є незначним.

Для формування дієвої державної політики у сфері попередження злочинності, у серпні поточного року Урядом затверджено *План заходів з реалізації Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року*.

Важливим фактором зменшення рецидивної злочинності є підвищення ефективності пенітенціарної політики. У цьому році схвалена *Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України*.

Важливим напрямом забезпечення національної безпеки залишається захист громадян від терористичних проявів. Про актуальність цієї проблеми свідчать події у Дніпропетровську 27 квітня поточного року. Актуальним завданням є формування та реалізація державної антитерористичної політики, зокрема, через прийняття Концепції боротьби з тероризмом, проект якої вже розроблено, та належного виконання Плану заходів з протидії тероризму на 2011–2013 роки. У результаті, через удосконалення нормативно-правової бази, посилення кадрового та ресурсного забезпечення, має бути підвищена ефективність служб та спеціальних підрозділів, що здійснюють боротьбу з тероризмом.

У цьому році керівництвом держави вжито низку заходів з посилення обороноздатності держави, метою яких є створення ефективних Збройних сил, здатних захистити національні інтереси України. Розроблено та прийнято нову редакцію **Военної доктрини України**.

Завершено проведення **оборонного огляду**, до якого були залучені всі причетні органи державної влади, науково-дослідні установи, а також вітчизняні та закордонні експерти. Цей процес дав можливість об'єктивно оцінити реальний стан та спроможності військ (сил), та визначити перспективи і шляхи їх реформування та розвитку. За його результатами розроблено проект Стратегічного оборонного бюлетеня України, який сьогодні пройшов усі рівні експертної оцінки та узгодження, та має бути затверджений найближчим часом. Розробка згаданих документів відбувалася за широкого залучення громадськості з дотриманням вимог **демократичного цивільного контролю** над оборонною сферою України. З метою якнайширшого залучення до процесу оборонного реформування фахівців, експертів та громадськості у травні 2012 р. було проведено парламентські слухання «Про стан та перспективи розвитку Военної організації та сектору безпеки України».

Збройні сили України продовжують активно брати участь у **міжнародних військових місіях**, у першу чергу за участю НАТО та ЄС. Разом з миротворчими операціями у 2013 році український контингент уперше буде представлено в антипіратській операції Північно-атлантичного альянсу «Океанський щит», буде посилено його участь в антипіратській операції Європейського Союзу «Аталанта».

Досвід участі Збройних сил України в цих операціях, характер сучасних збройних конфліктів, а також обмеження оборонних ресурсів держави підтверджують правильність вибору напряму як пріоритетного на сучасному етапі розвитку високомобільних десантних військ та Сил спеціальних операцій. Державні органи країни мають забезпечити цей процес необхідними фінансовими та матеріальними ресурсами, що неможливо без прийняття Концепції та Державної цільової програми реформування та розвитку Збройних сил на середньострокову перспективу. **Завершення розробки та прийняття цих двох стратегічних планувальних документів є найбільш актуальним завданням в оборонній сфері у наступному році.**

Важливим завданням залишається довгострокове планування **військово-технічної та оборонно-промислової політики**. Адже технічний стан озброєння та військової техніки (ОВТ) у Збройних Силах України на цей час оцінюється як критичний через вичерпаність встановленого ресурсу та моральну застарілість.

Сьогодні постає нагальна потреба в аналізі виконання, а при необхідності, і у корегуванні Державної цільової програми розвитку озброєння та військової техніки Збройних Сил України на період 2012–2017 рр. та на подальшу перспективу, інших державних цільових оборонних програм зі створення ОВТ, що мають стати вихідними даними для формування державного оборонного замовлення, визначення напрямів реформування і розвитку оборонно-промислового комплексу держави та програм військово-

технічного співробітництва в частині забезпечення Збройних сил сучасним озброєнням.

Вдосконаленню державного управління ОПК України, підвищенню ефективності його функціонування і розвитку має сприяти діяльність нещодавно створеного державного концерну «Укроборонпром». Однак, кардинальних змін ситуації на краще неможливо досягти без структурної перебудови, реструктуризації, корпоратизації та приватизації підприємств ОПК відповідно до цілей та завдань військово-технічної та оборонно-промислової політики. Важливо також докласти зусиль для розширення виробництва конкурентоспроможної цивільної продукції на підприємствах оборонної промисловості.

Необхідно активізувати діяльність Комітету з реформування і розвитку Збройних сил України та оборонно-промислового комплексу, урядової міжвідомчої комісії з реструктуризації підприємств ОПК та вдосконалити нормативно-правову базу формування державного оборонного замовлення, підвищити відповідальність Уряду за виконання завдань щодо визначення та реалізації основних напрямів оборонно-промислової політики та виконання державних цільових оборонних програм.

Для розширення ринків продукції українського ОПК вже давно нагальною потребою стало прийняття Закону України «Про військово-технічне співробітництво України з іноземними державами», який би конкретизував функції державних органів влади, концерну «Укроборонпром» та інших суб'єктів господарювання у галузі ВТС.

Досягнення цілей реформування оборонної сфери України є неможливим без підвищення до належного рівня соціальних стандартів для військовослужбовців щодо грошового утримання, забезпечення житлом, упровадження нових матеріальних і моральних форм заохочення. Українська влада й надалі приділятиме цим питанням першочергову увагу.

Реагуючи на зростання як міжнародних, так і внутрішніх **кібернетичних загроз** безпеці особи, суспільства, держави, Україна у 2012 р. послідовно здійснювала кроки на шляху посилення своєї кібербезпеки, і передусім – у сфері нормативно-правового забезпечення. Відповідно до Стратегії національної безпеки України ключовим пріоритетом держави в цій сфері є створення Національної системи кібербезпеки, яка б дозволила ефективно протидіяти загрозам, зокрема, кіберзлочинності.

За висновками провідних експертів, за наслідками впливу на критичну інфраструктуру застосування кібернетичної зброї у найближчій перспективі прирівнюватиметься до застосування зброї масового знищення. Саме тому розроблення та затвердження відповідних концептуальних документів та законодавчих актів щодо принципів утворення та функціонування загальнодержавної системи кібернетичного захисту має стати одним із пріоритетів безпекової політики України. Жодні міжвідомчі розбіжності не повинні стояти на заваді вирішенню цього питання. Заходи практичного характеру в цьому напрямі вже здійснюються.

Україна дедалі активніше долучається до дискусій з питань кібербезпеки і на міжнародній арені, насамперед через співробітництво в межах ООН, НАТО, ОБСЄ та ЄС. 2013 р. може стати роком переломних рішень у сфері кібербезпеки та майбутнього кіберпростору в цілому, і Україна має займати більш активну позицію в переговорах з цих питань, пропонуючи власні підходи.

Все ще не вдалося повною мірою імплементувати положення Конвенції про кіберзлочинність у вітчизняне законодавство, і саме тут роль Верховної Ради є надзвичайно важливою. Зволікання із цим питанням робить державу та громадян більш уразливими перед новітніми загрозами.

2013 рік, у сенсі посилення кібербезпеки держави, має стати роком нормативно-правового та інституційного розвитку: мають бути прийняті ключові концептуальні документи в цій сфері (передусім «Стратегія забезпечення кібернетичної безпеки України»), чітко сформовано структуру Національної системи кіберзахисту та визначено як самі суб'єкти забезпечення кібербезпеки, так і їхні повноваження.

Необхідно вжити заходів щодо інформування громадян про новітні загрози та основні механізми протидії їм. Держава має здійснювати більш активні кроки до розбудови ефективних взаємовідносин із громадянським суспільством та бізнесом у сфері посилення кібербезпеки держави – на сьогоднішній день жодна держава світу не в змозі забезпечити її без допомоги третього сектору.

Слід звернути увагу на подолання загроз та мінімізацію ризиків у сфері **екологічної та техногенної безпеки**. Внаслідок кліматичних змін, природних і техногенних факторів, порушень природоохоронного законодавства Україна несе значні втрати. Зокрема, критичний стан основних виробничих фондів збільшує ризик надзвичайних ситуацій техногенного і природно-техногенного походження та погіршує якість основних ресурсів життєзабезпечення.

Через низьку культуру безпеки Україна втрачає щорічно більше 40 тисяч громадян. Наявна законодавча база не сприяє впровадженню сучасних стратегій зниження ризиків у всіх сферах життєдіяльності.

За дев'ять місяців 2012 р. в Україні зареєстровано 173 надзвичайні ситуації, з яких 97 – техногенного, 60 – природного походження та інші. У порівнянні з відповідним періодом 2011 р. спостерігається збільшення кількості надзвичайних ситуацій, зростання кількості загиблих та обсягу прямих матеріальних збитків більше ніж у 2 рази. На 36 % зросла кількість надзвичайних ситуацій, що стали наслідком несприятливих погодних умов.

Потребує вдосконалення **державна політика охорони довкілля**. Є певні позитивні результати у питаннях нормативного регулювання природних територій та об'єктів. У цьому році затверджено 90 положень про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення. Розпочато роботу щодо створення транскордонного українсько-російського біосферного резервату в басейні річки Десна.

До цього часу неефективно вирішуються питання утилізації відходів. Так, в Україні щорічно утворюється понад 400 млн т відходів, і станом на початок 2012 р. їх накопичилося понад 14,4 млрд т. Повільно та непослідовно впроваджується роздільне збирання побутових відходів. Ринок послуг з переробки відходів та використання вторинної сировини залишається слаборозвиненим і потребує державного регулювання.

Загрозу техногенній безпеці складає ситуація в житлово-комунальному господарстві. У критичному стані знаходиться значна кількість житлових будівель, водопровідних та теплоенергетичних мереж.

Критичний стан інфраструктури збільшує ризик надзвичайних ситуацій техногенного походження та погіршує загальну несприятливу екологічну ситуацію у багатьох регіонах країни. В умовах скорочення втручання держави у процеси економічного регулювання, особливо важливим стає міжвідомчий розподіл функцій ресурсокористування та екологічного моніторингу і контролю.

Як і раніше, потребує уваги держави **подолання наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.** Тепер найбільш актуальним питанням стає відродження територій, віднесених до постраждалих, і забезпечення бар'єрних функцій Чорнобильської зони відчуження. Це потребує реформування законодавчої бази. Україна забезпечує дотримання угод щодо виведення з експлуатації Чорнобильської АЕС і перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему. Вже зроблені практичні кроки у спорудженні нового безпечного конфайнмента, який буде повністю введений в експлуатацію у терміни, передбачені узгодженим планом.

В 2012 році було укладено і ратифіковано Угоду між Урядом України та Урядом Японії про співробітництво у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях. Цей напрям співробітництва сприяє подоланню наслідків як Фукусімської, так і Чорнобильської аварій, виводить Україну на провідні позиції у сфері удосконалення системи радіологічного захисту і потребує державної підтримки.

Розділ 5. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У 2013 РОЦІ

У соціально-економічній сфері

Прогнозовані повільні темпи відновлення світової економіки не дають підстав очікувати відновлення вирішального впливу на економічне зростання в Україні з боку зовнішніх чинників. Досягнення економічного зростання до рівня, достатнього для належного фінансування запланованих видатків Державного бюджету, вимагатиме посилення ролі внутрішніх чинників економічної динаміки та надання додаткової підтримки діяльності українських компаній на зовнішніх ринках з метою підвищення їх експортної конкурентоспроможності.

Лейтмотивом економічної та соціальної політики має бути подолання антикризово-стабілізаційної ідеології діяльності органів влади (у т.ч. регіонального рівня) та запровадження стратегічних засад формування економіки, спроможної відповісти на конкурентні виклики післякризового світу.

Формування Національного плану економічних реформ на 2013 р. та здійснення державної економічної та соціальної політики відбуватиметься на основі зазначених пріоритетів.

Орієнтиром політики дерегуляції, враховуючи слабкий потенціал рішень з підтримки підприємницької діяльності шляхом подальшого зниження рівня податкових ставок, має стати здешевлення витрат на дотримання та виконання обов'язкових регуляцій.

Значної ваги набувають завдання розвитку внутрішнього ринку і стимулювання імпортозаміщення. У цій сфері політика Уряду буде спрямована на подолання проявів недобросовісної конкуренції, послаблення впливу імпортерів на формування товарної пропозиції, посилення конкурентоспроможності мережі збуту значної частки товарів національного виробництва порівняно із іноземними аналогами. Суттєвою складовою політики імпортозаміщення є проведення державної політики підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів, забезпечення зростання питомої ваги власних енергетичних ресурсів, включаючи нетрадиційні та відновлювальні джерела енергії.

Для забезпечення модернізації реального сектору економіки доцільно зосередитись на пріоритетних напрямках інвестиційної

політики: здійсненні прямих бюджетних інвестицій, заохоченні інвестиційної діяльності великого бізнесу, посиленні використання активів комерційних банків для інвестиційного кредитування.

В умовах загострення ризиків світової продовольчої кризи значної ваги набуває реалізація потенціалу аграрного сектору. Реформування в аграрній сфері має полягати в запровадженні прозорого та конкурентного ринку земель сільськогосподарського призначення. Основні акценти мають бути зміщені в бік формування ринкових інститутів, які стимулюватимуть діючі форми організації сільськогосподарського виробництва до підвищення ефективності, реалізації економічних, соціальних та екологічних функцій.

Значна технологічно обумовлена експортоорієнтованість української економіки на тлі песимістичних оцінок світової торговельної кон'юнктури спонукає до цілеспрямованої політики підтримки експортної активності та конкурентоспроможності українських підприємств. Вирішення цих завдань має відбуватися шляхом побудови системи фінансової підтримки експортерів, надання експортерам інформаційної, методичної та правової підтримки, поширення інструментарію економічної дипломатії

Нестійкість ситуації, що у 2012 році склалася в економіці України та за її межами, вимагає проведення вкрай обережної і вивіреної політики макроекономічної стабілізації, спрямованої на стимулювання економічного зростання в умовах фінансової нестабільності. Вирішення зазначених проблем вимагає оновлення інструментарію антиінфляційної, грошово-кредитної, валютно-курсової політики, який має забезпечити передбачуваність макроекономічних умов та поліпшити очікування суб'єктів господарювання та населення.

Ураховуючи прогнозовані невисокі темпи економічного зростання, перед системою державних фінансів у 2013 р. постануть досить значні ризики, пов'язані з ймовірністю формування нових дисбалансів у системі державних фінансів на тлі зменшення бюджетних надходжень. Тому необхідна оптимізація фіскальної політики, яка виходитиме із завдань збільшення доходів бюджету у спосіб, що не завдасть шкоди інвестиційній активності в країні, та раціоналізації бюджетних видатків з метою ефективного використання наявного фінансового ресурсу.

В умовах жорстких бюджетних обмежень має відбуватися удосконалення організації соціальної сфери, посилення цільового характеру соціальних видатків та диверсифікації соціальної політики зі збільшенням складової, яка створює умови для реалізації трудового потенціалу громадян. Акцентами реформування соціальної політики мають стати суттєва модернізація політики зайнятості з метою ефективного використання трудових ресурсів, підвищення ефективності системи соціального захисту та адресності соціальної підтримки, формування сучасних інструментів реалізації житлової політики. Пріоритетом реформи системи охорони здоров'я має стати імплементація у всіх регіонах Закону України «Про екстрену

медичну допомогу», передусім щодо модернізації оперативного диспетчерського управління у рамках нового Національного проекту «Вчасна допомога».

Одним із перспективних напрямів протидії кризовим ризикам та відновлення позитивної динаміки економіки України є консолідація місцевих ресурсів розвитку, оптимізація їх використання на основі узгодження економічних інтересів і об'єднання зусиль регіонів, держави, бізнесу і громадськості. Практична реалізація в Україні нової регіональної політики передбачає новий формат відносин регіонів з центром, відмову від патерналістських очікувань щодо гарантованої та регулярної державної допомоги, перехід регіонів та громад до системного освоєння власних ресурсів, розкриття та ефективної реалізації внутрішнього потенціалу розвитку.

У суспільно-політичній сфері

Розвиток і реформування політичної системи України відбувається сьогодні під впливом об'єктивних обставин, очікувань громадян та глобальних викликів сучасності. Ними задається спрямованість реформ та пріоритетність завдань, що стосуються, у першу чергу:

- оновлення змісту та форм забезпечення національного суверенітету в умовах світових тенденцій глобалізації та регіоналізації;
- розуміння сутності народовладдя та механізмів його реалізації в рамках основних демократичних інститутів;
- більш ефективної організації державної влади, її орієнтації на потреби громадян;
- запровадження нових принципів і форм територіальної організації влади.

Політична визначеність у цих питаннях потребує реформування конституційних засад життєдіяльності українського суспільства. З метою напрацювання та апробації відповідних підходів створена Конституційна Асамблея, що продовжує функціонувати як публічний майданчик для широкої, фахової, об'єктивної дискусії щодо майбутнього конституційного оновлення.

Сьогодні вже є усвідомлення того, що країна буде значно краще і швидше розвиватися, якщо:

- а) ефективніше будуть діяти механізми парламентського контролю і парламентської відповідальності за діяльність уряду;
- б) запрацює в повному обсязі місцеве самоврядування;
- в) перейде на нову філософію і нову технологічну основу система адміністративних послуг;
- г) самоврядні організації отримають підвищення свого статусу та нові важелі впливу на вирішення проблем владно-соціального характеру.

Подальшого вдосконалення вимагає виборче законодавство. Воно має бути системним, орієнтованим на інтереси громадян, забезпечувати прозорий і справедливий виборчий процес. Відповідати цим вимогам повинна як виборча модель, пристосована до специфіки представницьких органів різних рівнів, так і

конкретні виборчі процедури. Важливо також, щоб виборче законодавство запроваджувалося у терміни, достатні для його імплементації.

Потребують свого результативного завершення ціла низка законодавчих пропозицій та ініціатив у сфері етнополітики, які стосуються, зокрема, концептуальних засад діяльності держави у цій сфері, протидії проявам ксенофобії та дискримінації за етнічною ознакою, відновлення історичної справедливості стосовно незаконно репресованих народів, забезпечення збалансованості державної політики у мовній сфері та міжетнічних відносинах.

Важливим є виховання у суспільстві, передусім у молоді, шанобливого ставлення до історичної пам'яті, а також героїчних сторінок історії Українського народу, формування/відновлення національної свідомості та ідентичності.

Маємо суттєво посилити співробітництво з українцями за кордоном, передбачити для цього конкретні заходи, зокрема удосконалення системи культурного співробітництва України із зарубіжними країнами шляхом укладання міжнародних договорів та встановлення прямих зв'язків між культурно-мистецькими установами українських діаспор різних країн.

В гуманітарній політиці

2012-й рік наочно засвідчив важливість гуманітарних чинників у динамізації соціально-економічних і політичних реформ. Ці фактори також виявилися суттєвими в контексті демократизації та гуманізації українського суспільства. Відтак, подальший розвиток гуманітарної сфери у 2013-му році передбачає здійснення низки невідкладних кроків. Серед них пріоритетними є такі:

- доопрацювання та ухвалення проекту Закону України «Про Концепцію гуманітарного розвитку України на період до 2020 року»;
- вдосконалення правової бази культурної політики шляхом прийняття законів про охорону культурної спадщини;
- затвердження Кабінетом Міністрів України Державної програми розвитку національної кінематографії на 2013–2017 роки;
- посилення взаємодії між Міністерством культури України і профільними комітетами Верховної Ради України;
- створення ефективної системи координації дій центральних органів виконавчої влади України, яка охоплює Міністерство культури, Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, щодо визначення та виконання оперативних і стратегічних завдань культурного розвитку, збереження культурної спадщини, просування досягнень української культури за кордоном, сприяння міжнародній співпраці в культурній сфері;
- доопрацювання й ухвалення Закону України «Про вищу освіту» як ключового програмного документа модернізації системи вищої освіти;

- створення дієвої системи контролю й гарантування якості вищої та професійної освіти із широким залученням громадськості, у тому числі – через створення незалежних агенцій оцінювання якості освіти;

- активізація заходів, спрямованих на оптимізацію державного замовлення на підготовку спеціалістів за рахунок бюджету, впровадження системи моніторингу та прогнозування соціально-економічних потреб у кваліфікованих спеціалістах на 5–10 років;

- продовження роботи з оновлення змісту загальної середньої освіти, активізація заходів щодо забезпечення якості середньої освіти;

- втілення «Концепції реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю», зокрема, вжиття заходів щодо посилення конкурсного принципу фінансування з державного бюджету проведення наукових досліджень і науково-технічних розробок, збільшення обсягів фінансування наукових проектів, які реалізуються в рамках міжнародного співробітництва, заохочення приватної інвестиційної діяльності у науково-інноваційній сфері;

- подальша робота зі створення сприятливих інституційних та економічних умов для прискореного розвитку інновацій та сучасних наукомістких виробництв, у тому числі, в рамках міжнародного партнерства;

- посилення залучення наукової спільноти, громадських організацій до розробки й реалізації рішень щодо розвитку науково-інноваційної сфери;

- активізація діяльності наукових установ і відповідних державних органів, спрямованої на забезпечення поінформованості міжнародної наукової спільноти щодо результатів роботи вітчизняних науковців;

- розвиток і модернізація національного інформаційного простору та комунікаційних технологій;

- підготовка та прийняття Концепції державно-конфесійних відносин в Україні. Виконання Доручення Президента України Уряду України від 7 грудня 2012 р. про необхідність внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»;

- створення належної спортивної інфраструктури в усіх регіонах України, розрахованої не лише на розвиток професійного спорту, а й на широкий фізкультурний рух;

- реалізація зазначених пріоритетів у гуманітарній сфері сприятиме реальному поступу та ефективній модернізації держави і суспільства в цілому.

У зовнішній політиці

Ефективна реалізація започаткованого у 2010 році курсу на модернізацію України у сучасному глобалізованому світі вимагає проведення прагматичної та збалансованої зовнішньої політики.

Європейська перспектива України має стати тим об'єднувальним чинником, довкола якого консолідуються усі політичні сили в новообраній Верховній Раді, що створить необхідні передумови для результативної та злагодженої діяльності усіх гілок влади.

Головна мета відносин стратегічного партнерства України з глобальними державами полягає у посиленні міжнародних гарантій безпеки України, її суверенітету, територіальної цілісності, демократичного розвитку та економічного зростання.

Головною метою українсько-російського співробітництва є забезпечення модернізаційного розвитку обох країн. Це передбачає не тільки потужну співпрацю в економічній сфері, але й взаємодію у політичній та безпековій сферах на принципах взаємного партнерства.

Україна і США продовжують курс на розвиток співробітництва в усіх галузях, що становлять взаємний інтерес.

Залучення китайських інвестиційних та технологічних можливостей до різних галузей української економіки є пріоритетним напрямком українсько-китайської співпраці.

Система пріоритетів України у відносинах з новими партнерами заснована переважно на критеріях економічного прагматизму. Головна увага має бути зосереджена на державах, співпраця з якими дає значні переваги для розвитку української економіки та може стати суттєвим чинником її технологічної і структурної модернізації.

Незмінним пріоритетом залишається для України підтримка дружніх, конструктивних та взаємовигідних відносин з країнами – найближчими сусідами і партнерами.

Важливу роль відіграватиме **міжнародне співробітництво на міжпарламентському рівні**, активна та результативна діяльність депутатських груп зі співробітництва з іноземними країнами.

Зважаючи на головування України в ОБСЄ у 2013 р., необхідно особливо відповідально підійти до формування делегації Верховної Ради України у Парламентській асамблеї ОБСЄ для належного забезпечення інтересів нашої держави у цій поважній організації. Не менш важливою є конструктивна робота народних депутатів України у Парламентській асамблеї Ради Європи та інших міжпарламентських органах.

У сфері забезпечення національної безпеки

Пріоритетним напрямком забезпечення національної безпеки залишається реалізація завдань, визначених Стратегією національної безпеки України, подальше реформування сектору безпеки та оборони, протидія актуальним загрозам.

Належне застосування уведеного в дію нового Кримінального процесуального кодексу потребує прийняття низки нових законів, які регулюють питання кримінальної та адміністративної відповідальності, регламентують організацію та діяльність правоохоронних органів, та ін.

Потребують ґрунтовного реформування на основі відповідної концепції органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове слідство. Результатом реформ має стати ефективна комплексна система оновлених правоохоронних органів, спрямована на захист прав та законних інтересів громадян, якій довіряє суспільство.

Найбільш актуальним завданням оборонної політики держави є прийняття Концепції та Державної цільової програми реформування та розвитку Збройних сил України до 2017 року.

Поліпшення технічного стану основних видів озброєння та військової техніки має стати пріоритетом військово-технічної та оборонно-промислової політики держави. З цією метою необхідно здійснити аналіз виконання та, при необхідності, корегування Державної цільової програми розвитку озброєння та військової техніки Збройних сил України на період 2012–2017 рр. та інших державних цільових оборонних програм зі створення ОВТ.

З огляду на зростання кіберзагроз, має бути прийнято Закон України «Про кібернетичну безпеку України». Він має сформулювати структуру Національної системи кібербезпеки, визначити повноваження суб'єктів та пріоритетні напрями державної політики в сфері забезпечення кібербезпеки держави. Необхідно імплементувати у вітчизняне законодавство положення Конвенції про кіберзлочинність.

У сфері енергетичної безпеки нагальними завданнями є подолання негативних тенденцій у нафтогазовому комплексі, адаптація вітчизняного законодавства до законодавства ЄС, впровадження національних енергетичних проєктів. Стратегічною метою є диверсифікація джерел постачання енергетичних ресурсів, зокрема, у спосіб залучення зовнішніх альтернативних джерел постачання природного газу та нарощування його внутрішнього видобутку. Необхідно здійснювати послідовну енергетичну політику, спрямовану на запровадження енергозберігаючих технологій та поступове зниження енергоємності валового внутрішнього продукту.

Актуальними залишаються проблеми захисту довкілля, запобігання стихійним лихам та техногенним катастрофам. Особливу увагу слід приділити питанням відновлення комунальної інфраструктури, утилізації відходів, екологічного контролю та моніторингу територій і об'єктів.

У питанні подолання наслідків аварії на ЧАЕС, пріоритетними завданнями є відродження територій, віднесених до постраждалих, і забезпечення бар'єрних функцій Чорнобильської зони відчуження.

Над матеріалами до тексту Звернення Президента України до Верховної Ради України VII скликання працював авторський колектив під керівництвом директора Національного інституту стратегічних досліджень Єрмолаєва Андрія Васильовича.

У ПІДГОТОВЦІ МАТЕРІАЛІВ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ:

Жаліло Я. А., к. е. н., Заслужений економіст України
Маркеева О. Д., Заслужений юрист України
Яблонський В. М., к. іст. н.
Александров О. С.
Бегма В. М., д. е. н.
Белінська Я. В., д. е. н.
Бережний Я. В., к. держ. упр.
Біла С. О., д. держ. упр., Заслужений економіст України
Бурковський П. А.
Гончарук А. З.
Даниляк О. О., к. держ. упр.
Джиги Т. В., к. політ. н.
Дубов Д. В., к. політ. н.
Єжеев М. Ф., к. військ. н.
Ємельянова О. Ю.
Здіорук С. І., к. філос. н., Заслужений діяч науки і техніки України
Кисельов С. С.
Клименко І. В., к. е. н.
Кононенко К. А.
Корнієвський О. А., д. політ. н.
Кочемировська О. О., к. психол. н.
Кулик В. О.
Мазука Л. І., к. іст. н.
Макаров Г. В., к. політ. н.
Молдован О. О.
Павленко І. А., к. іст. н.
Павлюк А. П., к. е. н.
Пеліванова Н. І.
Пищуліна О. М., к. соц. н., Заслужений економіст України
Покршшка Д. С.
Портнов А. В., д. юрид. н.
Потапенко В. Г., к. геогр. н.
Розумний М. М., д. політ. н., Заслужений діяч науки і техніки України
Русан В. М., к. е. н.
Сало І. С., к. політ. н.
Скалецький Ю. М., д. мед. н., Заслужений діяч науки і техніки України
Сменковський А. Ю.
Снігир О. В., к. політ. н.
Собкевич О. В., к. е. н.
Ставнійчук М. І., к. юрид. н.
Степико М. Т., д. філос. н., Заслужений діяч науки і техніки України
Токар-Остапенко О. В.
Токман В. В., к. філос. н.
Шевченко А. В.

Офіційне видання

**Про внутрішнє та зовнішнє становище
України в 2012 році**

**Звернення Президента України
до Верховної Ради України VII скликання**

Літературні редактори:
Сизонтов В. М., Палій Н. І., Куниця І. В.

Комп'ютерне верстання та виготовлення оригінал-макета:
Грехова Н. В., Ярошенко Д. О.

Формат 70 x 108/16.
Ум.-друк. арк. 8,6. Тираж 1000 пр. Зам. № 0146235

ДП "НВЦ "Пріоритети"
01014, м. Київ, вул. Командарма Каменєва, 8, корпус 6
тел./факс: 254-34-70
e-mail: urzikova@visnuk.gov.ua
www.visnuk.gov.ua

Віддруковано з оригінал-макета ДП "НВЦ "Пріоритети"
у ДВ "Преса України" Державного управління справами
03047, м. Київ, просп. Перемоги, 50
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 310 від 11.01.2001